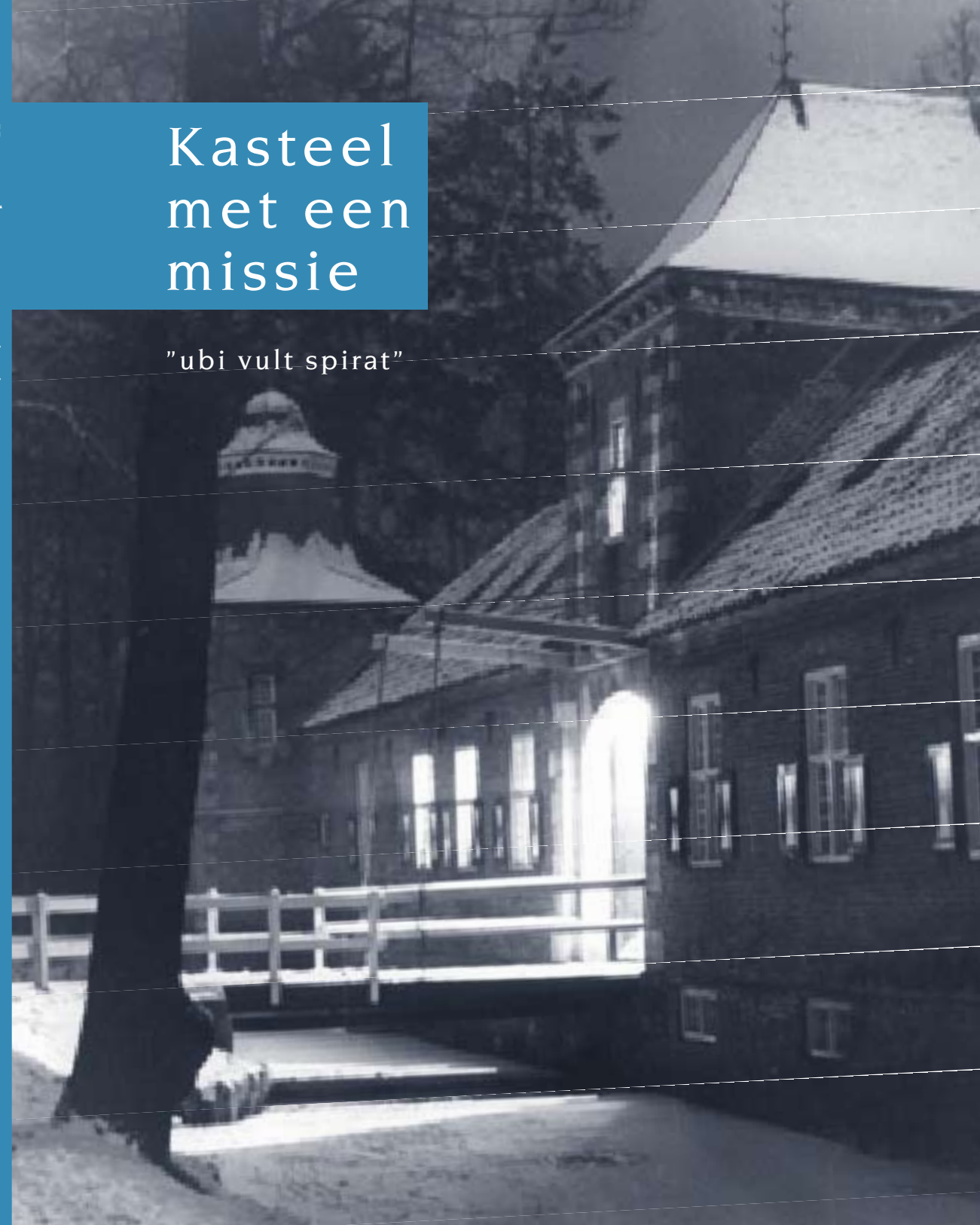


Kasteel met een missie

"ubi vult spirat"

Kasteel met een missie "ubi vult spirat"



Omslag voorzijde: Kasteel met een missie (Foto: Piet Delisse, 1966)
Omslag achterzijde: Windvaan op hoektoren poortgebouw 'ubi vult spirat'
(‘de geest waait waar hij wil’ (Foto: Piet Delisse, 2002);
Cyril Clijsters, kasteelfoerageur (Foto: Jo van Schalen, maart 2004)

Colofon:

Auteurs: *Ad Otten, Ton Thelen, Hein van Dooren,
Piet Vos, Frans van Hattum, Rob de Haas,
Paul Verhees*

Eindredactie: *Ad Otten, Piet Delisse C.S.Sp., Martin Wilson C.S.Sp., Ton Thelen*

Grafische verzorging: *Drukkerij Vos, Gemert*

Uitgave: *Heemkundekring De Kommanderij Gemert i.s.m.
Congregatie van de H. Geest te Gemert*

Copyright: *Stichting 'Laurentius Torrentinus'
p/a Wijst 185, 5422BV Gemert*

ISBN 90-73621-24-0

Kasteel met een missie "ubi vult spirat"

90 jaar Spiritijnen in Gemert
themanummer Gemerts Heem 2004 (01 + 02)



Uitgave van Heemkundekring 'De Kommanderij Gemert'
in samenwerking met
Congregatie van de H. Geest

Gemert, april 2004

Inhoud

Kasteel met een missie

Venster op de wereld	<i>mr. Jan van Maasakkers, burgemeester Gemert-Bakel</i>	pag. 5
Algemeen historisch overzicht 1914-2004	<i>Ad Otten</i>	pag. 7
Missionarissen in parochiezorg Gemert e.o.	<i>Ton Thelen</i>	pag. 21
Geboren op het kasteel	<i>Hein van Dooren</i>	pag. 35
Student op het kasteel	<i>Piet Vos</i>	pag. 37
Buurtend rond het kasteel	<i>Ad Otten</i>	pag. 49
Samen rond een tafel: De Kapelgroep	<i>Frans van Hattum</i>	pag. 65
Kasteel opvangcentrum	<i>Rob de Haas</i>	pag. 71
Gemertse studiedagen	<i>Ton Thelen</i>	pag. 83
Gemert over de brug	<i>Paul Verhees</i>	pag. 89
Bijlagen	<i>Martin Wilson</i>	pag. 101
<i>Oversten Gemert; Provincialen; Gemertse spiritijnen; Gemertse studenten in Weert 1945-1968</i>		





Venster op de wereld

300 jaar congregatie van de H. Geest, 100 jaar Belgisch-Nederlandse provincie, 90 jaar spiritijnen in Gemert. Drie jubilea om te gedenken dat een bescheiden initiatief tot een groot resultaat is uitgegroeid.

Gemakkelijk is die groei niet geweest.

Toewijding aan de H. Geest, verkondiging van de evangelische boodschap en dienstbaar aan het welzijn van de medemens, het zijn deze drie idealen die de kracht tot volharding hebben gegeven. De sociaal maatschappelijke betekenis en de verdiensten van het zendings- en ontwikkelingswerk van deze missionerende congregatie in de binnenlanden van Afrika en Brazilië is zonder overdrijving groot te noemen. Niet alleen in de missielanden gaven de spiritijnen gevolg aan hun roeping en solidariteit, ook in het thuisland hebben zij lokaal in spiritueel en sociaal-maatschappelijk opzicht van zich doen spreken en zich daadwerkelijk ingezet voor het welzijn van de inwoners ter plaatse. Een echte handen-uit-de-mouwen congregatie.

Sedert 1914 maken de paters en broeders van de H. Geest deel uit van de Gemertse gemeenschap. Een deelgenootschap van verbondenheid, gebaseerd op wederzijds respect en waardering, onderlinge hulp en bijstand. Van de inzet en kwaliteiten van de congregatieleden, die zich sedert 1916 ook kasteelbewoners mochten noemen, hebben de inwoners van Gemert en omstreken in velerlei opzicht mogen profiteren. Heel direct door het aandeel dat de congregatie nam in

de ondersteuning van het parochiële leven. Daar bleef het niet bij. Leden van de congregatie stonden aan de wieg van de Heemkundekring, droegen bij aan de bevordering van de kennis over de illustere voorgangers, de Duitse Orde, waren mede-oprichter en steunpilaar van het weekblad De Streek, dat door jongeren gerund werd. Dit zijn nog maar twee aanduidingen voor de actieve deelname van de congregatie aan het gemeenschapsleven.

In aansluiting op de geest van openheid en vernieuwing die einde jaren vijftig veranderingen in kerk en samenleving inluidde, gingen nu ook letterlijk de poorten van het kasteel open, waardoor kasteelbewoners en dorpsbewoners nog meer op elkaar betrokken raakten. De studenten op het kasteel zwermde uit over het verenigingsleven. De sport verbreedde. Er vonden voetbalwedstrijden plaats tegen de brandweer en zelfs tegen de Gemertse Voetbal Vereniging. De brandweer was toen kennelijk geen tegenstander van formaat: hiertegen werden de minder goede spelers ingezet. De Jonge Boerenstand zamelde aardappels in ten behoeve van de studenten op het kasteel. Als tegenprestatie nodigden de fraters de leden van de Boerenstand uit voor hun jaarlijkse toneeluitvoeringen.

Verder reikend dan deze vriendschappelijke ontmoetingen was de opvang die vanuit en op het kasteel geboden werd aan van huis en haard ontheemden: Indische Nederlanders,

vluchtelingen en asielzoekers. Zoekenden in andere zin vonden een thuis in de Kapelgroep, erkend door bisschop Jan Bluysen en gericht op vernieuwing binnen de kerk en in relatie tot de samenleving.

Gastvrijheid werd geboden aan een veelheid van activiteiten en evenementen: gildenfeesten, motortreffen, filmvoorstellingen, tentoonstellingen, vergaderingen, cursussen, lezingen, ouderenrecreatie, jongerenbijeenkomsten, ballonfestijn, loopwedstrijden, oogstdankvieringen, huwelijksluitingen, enz., enz. Het vele jaren met Pinksteren vanuit de congregatie opgezette Wereldfestival nodigde uit tot een ontmoeting van culturen. Evenals haar missieactiviteit bracht dit werelden bij elkaar. De landelijke katholieke arbeidersbeweging vond veertig jaar lang onderdak op het kasteel voor haar studiedagen over mens en maatschappij vanuit een christelijke inspiratie. Met recht kan worden gesteld dat het kasteel fungeert als venster op de wereld. Een lange traditie, beginnend met de vestiging van de Duitse Orde, is door de huidige kasteelbewoners voortgezet. Daarmee nam en neemt het kasteel een niet weg te denken plaats in in de gemeenschap. Het is uit grote waardering en dankbaarheid voor het vele dat de congregatie van de H. Geest elders en hier heeft tot stand

gebracht en mogelijk gemaakt, dat het gemeentebestuur van Gemert-Bakel op 2 september 2003 aan de jubilerende congregatie de gemeentelijke onderscheiding heeft uitgereikt. De herdenking van 300 jaar spiritijnen, 100 jaar in Nederland en 90 jaar in Gemert sluit af met de 'Open Kasteeldag' op 18 april 2004, bij welke gelegenheid deze publicatie verschijnt, die het venster op de wereld dat door de aanwezigheid en inzet van de congregatie wordt belichaamd, in zijn vele aspecten bespreekt en toont.

Met een persoonlijk woord gericht aan de jubilerende congregatie te Gemert afsluitend: "U bent als 'nieuwe' kasteelbewoners de ridders van grote maatschappelijke betrokkenheid hier en elders in de wereld. Daarom wil ik u namens de bevolking danken voor uw gastvrijheid en uw open (t)huis voor velen."

Mr. Jan H.A.G. van Maasakkers
Burgemeester van Gemert-Bakel

Algemeen historisch overzicht 1914-2004

Ad Otten

Na de jezuïeten kwamen de spiritijnen

In 1881 kochten de Franse jezuïeten van de provincie Champagne voor 78.000 gulden (van Everard Hugo Scheidius) het Gemertse kasteel met alle nevengebouwen, broeikas- sen, tuinen, grachten, dreven, alsook de bui- ten de grachten gelegen kasteelhoeve met zo'n 15 hectare bouw- en weiland. Deze paters waren uit Frankrijk verdreven door een wet die de sluiting van de jezuïetencol- leges verordonneerde. In hun 'ballingsoord' Gemert vertrouwden zij zich toe aan Maria die als patrones van de Duitse Orde van oudsher al het poortgebouw bewaakte. Het nieuwe ordehuis van de jezuïeten, waarin ze het noviciaat en scholasticaat van hun hoge- re priesteropleiding huisvestten, kreeg de naam "Notre Dame de L'Espérance" (Onze Lieve Vrouw van de Hoop). In 1896, toen in hun vaderland een wat minder anti-clerical- e wind leek te waaien, gingen zij weer terug naar Frankrijk. Maar niet voor lang. Van april 1900 tot augustus 1901 verhuurden de jezu- ieten hun kasteel nog aan Franse paters assumptionisten. Die moesten echter alweer op zoek naar ander onderdak toen per 1 juli 1901 in Frankrijk een wet van kracht werd die het alle religieuze orden verbood om les te geven. De jezuïeten kozen toen definitief voor vestiging in Gemert en de toestroom aan Franse maar ook studenten van andere nationaliteit was zo groot, dat na een paar jaar besloten moest worden tot uitbreiding

van het gebouwencomplex. Een groot deel van de oude voorburcht werd toen tot op het middeleeuwse fundament gesloopt voor de verwezenlijking van twee nieuwe hoog oprij- zende vleugels: de jezuïetenbouw. Het ont- werp van de nieuwbouw was van de uit Brussel afkomstige maar in Den Bosch werk- zame architect Juliën Dony. Twee Gemertse aannemers, Janus van Eupen en Sjef Vogels, 'tekenden' voor de bouw (1907-1909).

De Gemertse gemeenschap ging trots op de geleerde inwoning in het centrum van hun *Beschermvrouwe Kasteel Gemert*.
Voor de jezuïeten: 'Notre Dame de l'Espérance'.



dorp. Veel jezuïeten waren ook van rijke, en verschillende van adellijke komaf. Pater Foch was een broer van Maarschalk Foch, de latere opperbevelhebber van de geallieerden in de Eerste Wereldoorlog. Pater Pandtel was een beroemd bioloog en Remi Isoré, die hier kwam als priesterstudent, is later zalig verklaard. Ook Pierre Teilhard de Chardin, al was het maar kort, was op 'ons' kasteel. De Eerste Wereldoorlog (1914-1918) maakte echter vrij abrupt een eind aan het verblijf van de Franse jezuïeten. Met uitzondering van de oudere paters werden ze de een na de ander opgeroepen voor de vervulling van hun militaire dienstplicht. Ze zouden niet meer terugkeren. Uit de Meierijsche Courant van 2 oktober 1917 citeren we: *“Naar we vernemen zijn er van de paters jezuïeten die van Gemert naar het front vertrokken er reeds meer dan 30 gesneuveld.”*

De uittocht viel samen met een beweging in omgekeerde richting. Naar Gemert toe. Vluchtelingen uit België. Het zijn de door Duits oorlogsgeweld uit Leuven verdreven missiepaters-in-opleiding van het grootseminarie van de congregatie van de Heilige Geest. Ook van deze spiritijnen lag de bakermat in Frankrijk. In 1703 stichtte de 24-jarige François Poullart des Places in Parijs het “Seminarie van de H. Geest” voor arme studenten. Veel hier opgeleide priesters kozen voor de missie overzee. Eind achttiende eeuw waren de spiritijnen actief in zowel Amerika, het Verre Oosten als in Afrika. In 1815 deed de Franse regering een beroep op het seminarie om de pastorale zorg in de koloniën op zich te nemen. Op verzoek van Rome vond vervolgens in 1848 een bundeling van krachten plaats met de congregatie van het Heilig Hart van Maria, die zich speciaal het lot van de vrijgekomen slaven in Afrika had aangetrokken. De laatste congregatie was in 1840 gesticht door de Elzasser

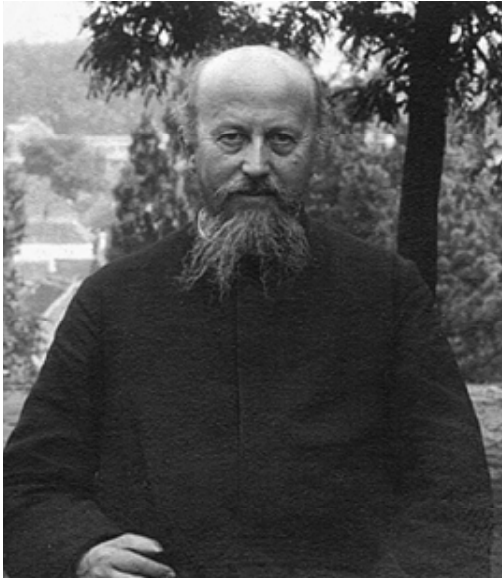
François Libermann, de katholiek geworden zoon van een rabbijn. Hij was het die na de vereniging met de spiritijnen de basis legde voor de opbloei van de missionering in Afrika.

Voor een aparte 'Benelux'-provincie van de spiritijnen werd in 1900, op aansturen van het moederhuis in Parijs, het fundament gelegd door pater Albert Sébire. Hij stichtte kloosters annex studentenhuizen in Lier, Gentinnes, Weert, Baarle-Nassau en ten slotte in 1911 een klooster-studiehuis te Leuven voor de hogere priesteropleiding. De Belgisch-Nederlandse provincie van de congregatie van de Heilige Geest was toen nagenoeg compleet. Leuven kreeg als novicemeester Charles Luttenbacher, voorheen missionaris in Angola, wiens naam, na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, iedereen in Gemert zou leren kennen.

Al op 4 augustus 1914 lag Leuven onder Duits granaatvuur. Ongeveer 1800 huizen gingen in vlammen op. Studenten, scholastieken en novicen, waren al vertrokken uit de stad. De Belgen deels naar het leger. De Nederlanders voorlopig naar hun familie thuis in het neutrale Nederland. Daarheen ging ook Overste Sébire. Op zoek naar een nieuwe vestigingsplaats. Volgens de overlevering zou hij zo op 3 oktober 1914 in Helmond een trein hebben gemist en na een uurtje 'trammen' *toevallig* in Gemert zijn beland. Maar of dat zo toevallig was?

Logies in Bonengang. Les op kasteel. H.Mis in Gasthuis

Sébire wist van het bestaan van het door zijn landgenoten-jezuïeten in Gemert gestichte seminarie. Ook wist hij wat de Franse studenten boven het hoofd hing. Het moet bijgevolg door zijn hoofd hebben gespeeld, dat



Albert Sébire (1863-1936): 'de ontdekker van Gemert'.

die op vertrekken staande studenten wel eens ruimte én studiemogelijkheid zouden kunnen vrijmaken voor zijn studenten, die nota bene tot kort tevoren bij de jezuïeten in Leuven nog Filosofie en Theologie studeerden...

Op het kasteel werd hem eten, drinken en logies aangeboden, maar ook werd meedenkend geluisterd naar zijn zorgen. Collegelopen bij de jezuïeten op het kasteel, dat was geen probleem, maar huisvesting konden ze niet bieden. Het kasteel zat (nog) bomvol jonge seminaristen, waarvan de meesten pas na 1 of 2 jaar voor de militaire dienst zouden worden opgeroepen. Van Beek, de pastoor-deken van Gemert werd erbij gehaald. En... die had waarachtig een oplossing. Op de bovenverdieping van het van de Firma Corstens gehuurde Patronaat in de Bonengang konden de spiritijnen hun intrek nemen. De zusters van het Gasthuis in de Nieuwstraat stelden de paters hun kapel ter beschikking en Hanna Otten, de vrouw van

het in het Patronaat wonende beheerdersgezin, zou voor iedereen koken.

Een week later meldden zich al de eerste studenten in Gemert. Zij kwamen met Georges Haezaert, een jonge Belgische priester, die later bisschop in de Belgische Congo zou worden. Eind 1914 telt de gemeenschap 'Gemert' 16 priesterstudenten in leeftijd variërend van 18 tot 23 jaar. De helft uit België, de helft uit Nederland. Er was er warempel één bij die in Gemert op de Latijnse School had gezeten: Jan van Dooren uit Mierlo. Op Station-Helmond had hij de weg kunnen wijzen naar de tram: "Kijk daar is 'de goede moordenaar. Die brengt ons naar Gemert! Maar... pas op voor je ribben!". Henri Strick uit Hamont (België), later Provinciaal, maakte een levendig verslag van de start in Gemert. We citeren daaruit:

"Den 12den October 1914 stonden we te Helmond op het perron en een uurtje later te Gemert voor "de Keizer". Met groote oogen keken we naar 't enorme kasteel. Daar zaten de Jezuïeten in. Wij volgden Pater Provinciaal, die ons naar meer bescheiden oorden leidde. Bij de Gemertsche kerk rechtsaf onder een poortboog met "Sigarenfabriek" als opschrift, en meteen stonden we voor ons nieuwe klooster. De verdieping van Gemerts Patronaat! Zal ik U even voorgaan? De ingang, de anti-chambre zullen we 't maar noemen, was een kamer, waarvan we als doorgang het gebruik deelden met de Familie Van der Linden-Otten, die als conciërgedienst deed. Moeder Van der Linden zou kok zijn, ze had er verstand van! Van dat voorportaal stommelden we langs een kronkeltrap naar boven: voorbij het bordes van de trap gaf een deur toegang tot een langwerpige kamer, door twee niet al te groote vensters tamelijk verlicht: de gemeentevestibule, d.w.z. bidzaal voor de gemeen-



Patronaat in de Bonengang met pater Luttenbacher.



Pater graaf De Scoraille, de laatste rector van de Jezuïeten, verliet Gemert in augustus 1916.

schappelijke oefeningen en studiezaal; voor het eten werd het wasdoek, dat over de eene groote tafel lag, opgerold en werd het eet-zaal; als het regende en in de lange winter-avonden was het onze recreatiezaal en tenslotte was het, als Pater Provinciaal in den loop dier jaren op bezoek kwam, zijn slaapkamer, want 's avonds tegen 9 uur sloeg men z'n bed op en 's morgens om 5 uur was de baan weer vrij. Daar mochten we ook onze voornamen gasten ontvangen zoals Mgr. Diepen, (bisschop

van Den Bosch-red.), die plechtig naar zijn troon (een bij de Zusters geleende armstoel) schreed, over een looptje van dezelfde firma. Er waren nog meer vertrekkende: rechts een kamertje waar pater Haezaert zijn intrek nam. Links het grootste zaaltje: het stond vol geleende houten kampeerbedden van de Paters Jezuïeten; midden op de zaal stond ook nog een biljart met een houten met wasdoek overtrokken bedek-

king. Dat was onze gemeenschappelijke waschtafel met daarop 8 waschkommen voor 18 man.

Langs een tamelijk breeden trap kwamen we hier direct in de Patronaatszaal beneden ons. Daar was Gemerts vast toneel; daar werden de talloze vergaderingen en samenkomsten van allerlei aard gehouden. Denkt U zich de rookkolom maar 'ns in, die's avonds langs de trap naar boven kwam, als de Gemertsche boertjes daar zaten te dampen, dat de lamp er bijna van uit ging. Een halsbrekende toer was 't dan, 's nachts een weg te banen door

die ongeordende stoelenmassa als men even naar buiten moest om een luchtje te scheppen. We hebben er genoten van al de onvoorziene omstandigheden...

Een kapel hadden we niet, maar elken morgen kwart voor zes trokken we in stilte mediteerend door de dorpsstraat naar het Gasthuis der Zusters Franciscanessen. Daar zongen we onze Hoogmis en Lof, en daar baden we den Kruisweg.

En waar leefden we van? Dat weet God alleen en Pater Luttenbacher, die na een paar weken pater Haezaert kwam vervangen. Groot waren de zorgen, maar onbegrensd was Gemerts edelmoedigheid. Met geen pen is te beschrijven wat Franciscus' dochters (de Zusters – red.) voor ons gedaan hebben. Reeds den eersten dag gingen we op 't kasteel kennis maken met de Overheid en Professoren van de Jezuïeten. Als kinderen des huizes werden we in de cursussen op gelijken voet behandeld en kregen we ons deel in de philosophische tournooien. Welk een heerlijk milieu tevens voor ons a.s. missionarissen! Samen namen we deel aan de lessen, een cosmopolitisch gezelschap bij uitstek: Franschen, Luxemburgers, Spanjaarden, Portugeezen, Italianen, Australiërs, Engelschen en Ieren, Fratres uit China en Madagascar waren de vreedzame mededingers en tegenstanders van ons Hollanders en Belgen. Twee jaar lang leerden ze ons den weg te vinden op de duistere paden der Philosophie en we vonden in hen de meest toegewijde leeraren en meest sympathieke collega's. Hun bibliotheek was de onze, hun rustige studievertrekken voor ons, als het op 't Patronaat te rumoerig werd. En rumoerig kon 't er zijn, als Gemerts jeugd er ronddardelde en met hun klompen op 't hof klinkende tooneel onder de katechismuslessen het onverwoestbare geduld van de (parochie) kapelaan op een harde proef stelden en het

onze niet minder.

In September 1916 verhuisden wij naar een vleugel van het Kasteel, maar die twee heerlijke jaren van behelpen en aanpassen, van met alles tevreden zijn, hadden ons geleerd later in de Missie nooit meer verlegen te zitten."

Charles Luttenbacher: Overste, directeur en professor

In september 1916 nadat intussen bijna alle Jezuïeten, studenten, professoren en uiteindelijk rector Graaf de Scoraille, naar Frankrijk waren afgereisd, kon pater Luttenbacher met zijn studenten intrek nemen in de jezuïetenbouw van het kasteel. In 1920 toen de laatste twee overgebleven jezuïeten uit Gemert vertrokken, kregen de spiritijnen zelfs de



Charles Luttenbacher (Fellingring 29.9.1874 – Gemert 4.6.1957).



De filosofieklas van 1915 voor het Patronaat in de Bonengang. Zittend in het midden overste Luttenbacher. Links naast hem broeder Leonard.

De kleinseminaristen uit 1922.



beschikking over het hele kasteel. Tegelijk werd besloten om het grootseminarie naar Weert te verhuizen en de drie laagste klassen van het kleinseminarie op het kasteel te vestigen. Dit klein-scholasticaat groeide van 17 (in 1920) naar 88, bijna allemaal Nederlandse studenten, in 1929.

De Franse jezuïeten hebben nog een tijdlang het kasteel als wijkplaats achter de hand gehouden maar in het laatste kwart van de jaren twintig besloten zij toch het kasteel te koop aan te bieden. De paters van de Heilige Geest zagen daarin de uitgelezen kans om in het kasteel een hoofdhuis in te richten voor een zelfstandige Nederlandse provincie van de congregatie. Met de eigendomsoverdracht op 28 december 1928 ging de kogel door de kerk. Veertien jaar hadden de spiritijnen er over gedaan om het kasteel te 'veroveren'. Luttenbacher was kasteelheer geworden. Maar in tegenstelling tot de jezuïeten was hij een allesbehalve rijke kasteelheer. Hij haalde meer broeders naar Gemert

die de gemeenschap selfsupporting moest maken. Er kwamen koks, bouwvakkers, schoenmakers, kleermakers, boeren en tuinders. Luttenbacher was overste, directeur en instant-professor. Voor de buitenwacht stond hij tot in de verre omtrek bekend als dé bedelaar Gods van Kasteel-Missiehuis Gemert. Zijn permanente zorg was het de vele monden van de studenten te voeden. Bijna elke dag trok hij er 'met parapluie en glimmende jas' op uit. Hij kwam overal en bij iedereen. 'Luttenbacher skojde vùr de pao-
ters 't haël kestaël baj mekaor'. Heel Gemert stemde daar van harte mee in. De verkoop aan de gemeente van een deel van het kasteelpark bracht wat extra geld in kas en bezorgde Gemert een riant marktveld.

Grootseminarie en hoofdhuis Spiritijnen Nederland

In 1930 gingen de kleinseminaristen terug

naar Weert en kwam in Gemert opnieuw het Theologicum en Filosoficum voor de hogere priesteropleiding van de toekomstige missionarissen. Medio 1931 werd vervolgens de zelfstandige Nederlandse provincie van de



De verlegging van de buitengracht in 1930. Op de achtergrond herenhuis oud-burgemeester Buskens en



Het ruime marktvel
van Gemert met het
kasteel-
missiehuis, 1937.

spiritijnen een feit en nam pater Bernhard Hilhorst, als de eerste provinciaal van de congregatie met een drietal medebestuurders,

Pater Visbeek, kasteel-overste 1933 -1937.



Op 3-12-1936 wordt
de 28 meter lange
brug over de binnen-
gracht geopend door
niemand minder dan
prins Bernhard en
prinses Juliana. De
vraag is of ook een fra-
ter voor Juliana speel-

zijn intrek op het kasteel, dat daarmee het hoofdhuis werd van alle Nederlands-spiritijnse gemeenschappen. Naast de functie van provinciaal, bleef die van kasteel-overste (Luttenbacher) gewoon bestaan, waarmee het kasteel in zekere zin twee kasteelheren kreeg.

Provinciaal Hilhorst bleef in Gemert tot zijn benoeming als titulair-bisschop van Bagamoyo (Tanganyika) in 1934. Op 6 mei van dat jaar droeg hij in de Gemertse parochiekerk zijn eerste pontificale hoogmis op. Hij was de eerste bisschop die de



Pater Loffeld tussen de 'Duitse ridders' bij de viering van het zilveren jubileum op 12 oktober 1939.

Nederlandse provincie afleverde. Als provinciaal werd hij opgevolgd door Lambert Vogel, die na de Tweede Wereldoorlog zou worden opgenomen in het algemeen bestuur van de congregatie in Parijs. Intussen was in 1933 pater Luttenbacher als kasteel-overste opgevolgd door pater Bernard Visbeek, die in 1937 op zijn beurt werd opgevolgd door pater Jacques Strick. Hilhorst, Vogel, Visbeek en Strick waren allen oud-studenten van Luttenbacher. De pater-veteraan zal tot zijn dood (1957) op het kasteel blijven.

In 1935/1936 kreeg het kasteel-Missiehuis een aparte kapel in de laagte van de voormalige binnengracht tussen hoofdbouw en donjon. De kapelbouw stond onder leiding van broeder Gerlachus (Reijntjes) en diens

medewerker Theophile (Jan Verver), wiens naam later als bouwuitvoerder verbonden zou worden aan de kathedraal van Yaoundé, de hoofdstad van Kameroen.

In juli 1936, een week na de plechtige inzegening van de kapel, vonden er de eerste priesterwijdingen plaats. Heel Gemert leefde mee. Dat op aandrang van de bisschop van Den Bosch tussen parochie en paters overeengekomen was dat de omgang met de Gemertse bevolking tot een minimum beperkt moest blijven om de roeping voor de missie niet ten koste te laten gaan van de eigen priesteropleiding van het bisdom, deed daar niets aan af.

In juli 1937 wijdt de bisschop in de kasteelkapel opnieuw 33 priesters, en in 1939, bij de opening van het 10de studiejaar van het



Loopgraaf in aanleg, 1939

Op 31 juli 1939 bezetten stafofficieren van het 13de Regiment Infanterie het poortgebouw aan de buitengracht. Dit regiment was al sedert april 1939 in de gemeente gelegerd onder meer in Elsendorp waar het was ingeschakeld bij de

grootscholasticaat in Gemert, blijkt het aantal studenten sedert 1930 gestegen van 45 naar 127. De Nederlandse provincie heeft dan al 146 priesters afgeleverd.

Kasteel-missiehuis in oorlog



De verwoeste jezuïetenbouw, 1940.

opbouw van de Peel-Raamstelling. Na de afkondiging van de Algemene Mobilisatie op 29 augustus 1939 begon men ter beveiliging van de 'militaire staf' zelfs aan het graven van een loopgravenstelsel door het kasteelpark achter het poortgebouw. Een week later moesten die 'droge grachten' evenwel al weer worden dichtgegooid op gezag van generaal Van Nijnatten, de commandant van het Derde Legerkorps. Hij vond dat het kasteel-missiehuis geen bolwerk noch doelwit mocht worden. Maar toch. Op 11 mei 1940 maakte het kasteel een

heuse belegering door. In de avond van 10 mei was geheel onverwacht een geniedetachment van zo'n 100 militairen met een bijzondere opdracht (het opblazen van de door 'verraad' gevallen brug over de Maas bij Gennepe) op Gemerts kasteel neergestreken. Zij, met de paters, werden in de vroege mor-



gen van 11 mei 'verrast' door een Duitse legereenheid. Een Duitse soldaat werd doodgeschoten waarna van 's morgens 8 tot circa 12 uur het kasteel werd belegerd. Enige honderden Gemertenaren werden gegijzeld op het marktveld. Daar vielen ook twee burgerslachtoffers. De jezuïetenbouw en een vleugel van het poortgebouw werden in brand geschoten en een Nederlandse sergeant raakte dodelijk gewond. Pas daarna gaven de Nederlandse militairen zich over. De hoektoren en de zuidelijke jezuïetenbouw brandden geheel uit. Slechts enige muren bleven overeind. Totaal verlies: 2 zalen, studiezaal en recreatiezaal, en 49 kamers met inboedel. De priesterstudenten vonden tijdelijk onderdak op de zolders van klooster Nazareth en elders in het dorp. Architect Jan Magis, nog bezig

Boeren komen helpen met puinruimen.



met de vernieuwbouw van het gemeentehuis, maakte een ontwerp voor een fikse uitbreiding van het kasteelcomplex. Maar naarmate de oorlogsjaren vorderden en bouwmaterialen almaar schaarser werden, werd berust in *slechts* de wederopbouw van de jezuïetenvleugels. Ze kwamen gereed in 1943. Han Magis, zoon van de architect, begon hetzelfde jaar aan de priesteropleiding in de congregatie.

De naoorlogse ontwikkeling

Na de oorlog was er een groeiende belangstelling om missionaris te worden. Het kasteel-missiehuis deelde in die interesse en Gemert vond het een eer dat de tweede bisschop van 'hun' paters in 1949 in de parochiekerk tot bisschop werd gewijd alvorens hij (mgr. Jacques Teerenstra) naar het bisdom Doumé in Kameroen vertrok. Het gestaag toenemend aantal kandidaatspiritijnen op het grootseminarie had in 1947 het bestuur van de Nederlandse provincie gedwongen om te verhuizen naar Rhenen. De aanhou-

dende groei noopte ook tot bouwen en binnenshuis verbouwen. Zo begon in 1960 naar ontwerp van de Nijmeegse architect Herman Reuser een bouwéquipe van acht spiritijnse broeders onder leiding van broeder-uitvoerder Aloys (Klaas Hettinga) aan de bouw van een nieuwe refter, die de jezuïetenbouw, in de laagte van de oude binnengracht, verbond met de hoofdbouw. Aan de kant van de binnenkoer kwam tegelijk een glazen loopgang buitenom, die langs de refter en onderdoor het gewelf van de brug naar de hoger gelegen cour d'honneur, alle gebouwen met elkaar verbond. Het oogde opeens 'bij de tijd' binnen de antieke muren van het kasteel.

De jaren zestig waren aangebroken. Een 'nieuwe tijd' drong aan op meerdere fronten. De gemeenschap Gemert liep al vóór het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) op menige hervorming vooruit. Zozeer zelfs dat binnen de congregatie, tot in de missie, werd gesproken over de 'kwestie-Gemert'. De tegenstellingen werden nog aangescherpt

door de benoeming in 1962 van de conservatieve mgr. Lefebvre (1905-1991) tot algemeen overste van de spiritijnen. Maar hervormingen konden niet lang worden tegengehouden.

Zoon van aannemer Van der Linden op het dak van de nieuwbouw, 1942.



Lefebvre zou later uit de congregatie stappen en de priesterbroederschap St. Pius X stichten.

In het najaar van 1964 was intussen met een uitbundige taptoe het gouden jubileum van de congregatie in Gemert gevierd. Gemeente en bevolking brachten maar liefst f 35.000,- bijeen voor de hoognodige renovatie van de kasteelkapel die nu meteen ook kon worden ingericht en afgestemd op de bij het concilie aangekondigde nieuwe liturgische vieringen. Voor het einde van het concilie ging in Gemert al menige pater, broeder en fraterstudent 'uit de kleren'. Dat in de loop van een paar jaar het aantal priesterroepingen echter tot nul zou dalen kwam voor welhaast iedereen als een donderslag bij heldere hemel. Vooruitlopend op de algehele verplaatsing van de wetenschappelijke priesteropleiding naar universiteiten en theologische hogescholen, besloten in 1965 de spiritijnen met de norbertijnen uit Heeswijk en de lazaristen

In 1946 vertrekken 120 spiritijnen naar de missie.

uit Helden-Panningen om hun hogere studies te concentreren op het kasteel van Gemert. Naar de eerste letters van de samenwerkende religieuze instituten noemde men het nieuwe instituut 'Spinola'. Een jaar later sloten assumptionisten en augustijnen daarbij aan en verhuisde het instituut naar Eindhoven. De theologanten van de spiritijnen bleven voor hun verdere geestelijke vorming tot het priesterschap in Gemert. In 1969 ten slotte werd op het kasteel definitief een punt gezet achter de eigen priesteropleiding. Bij het opmaken van de balans hadden in Gemert in totaal 510 priesters gestudeerd, waarvan 90% was uitgezonden naar de missie in Afrika of Brazilië.

Iedereen naar het kasteel

Het kasteel kreeg nu inwoning. Van 1969 tot 1989 werden de eerste en de tweede verdie-



ping van de nieuwbouw verhuurd aan een afdeling van Huize Padua. En... er was nog een ontwikkeling die heel Gemert aange-naam 'raakte'. Heel bescheiden was het begonnen. Een muziektijding voor de Gemertse bevolking in het kasteelpark als tegenprestatie voor de succesvolle inzamelingsacties van het in 1960 in het leven geroepen comité 'Vrienden van het Kasteel'. Vanaf medio jaren zestig opende de tot dan toe zo besloten kasteelgemeenschap, steeds wijder haar poorten voor de lokale gemeenschap en rond 1970 kwam al het hele dorp bij de paters over de brug. Er werd vergaderd bij het leven. 'Samenlevingsopbouw Gemert' stond er in de steigers. Paters namen mee het voortouw. Zij participeerden nu ook in de parochiële zorg, er kwam een kapelgroep met speciaal verlov van de bisschop voor experimentele liturgische vieringen. Als er iets binnen de kasteelgrachten werd georganiseerd wilde niemand dat missen. Informatiemarkt, kunstmarkt, kasteel-evenement, boekenbeurs, filmfestival, derde wereldfestival, het kon niet op. Paters en broeders pakten mee aan en niet zelden waren zij het die de nek uitstaken voor een minderheid. De gemeente huurde vanaf beginjaren negentig, gedurende 10 jaar, het poortgebouw voor de huisvesting van asielzoekers, terwijl zij vanaf 1996 ook het kasteelpark volledig onderhoudt. De plaatselijke VVV kreeg in de donjon een expositieruimte en sedert de verbouwing van het gemeentehuis in 2000 heeft de ridderzaal in de donjon de status van gemeentelijke trouwzaal.

Voor de congregatie zelf werd het kasteel in 1970 opnieuw het hoofdhuis van de Nederlandse provincie. Het bestuurscentrum en daarmee de zorg voor de Nederlandse

paters en broeders van de Heilige Geest in de missie, kwam van Rhenen terug naar Gemert. Het kasteel werd het ontmoetingscentrum voor missionarissen-met-verlov, het tehuis voor oud-missionarissen en ook kwam hier de provinciale begraafplaats. Van de vele spiritijnse activiteiten noemen we de kapittels, provinciale raden, studiedagen, retraites, familiecontactdagen, bijeenkomsten van Europese provinciaals en verschillende internationale spiritijnse commissies. Op 2 februari 2004 werd in de aula van het kasteel de eigen boekuitgave "*In de kracht van de Geest. Honderd jaar Nederlandse en Belgische spiritijnen.*" gepresenteerd. Een kleurrijk en indrukwekkend geschiedkundig overzicht van de (missie)activiteit van de Nederlandse provincie van de congregatie van de Heilige Geest.

Op het kasteel is in 2004 nog steeds het provinciaal (bestuur, archief, administratie, secretariaat) van de congregatie gevestigd. De Gemertse gemeenschap telt, inclusief het provinciaal bestuur, 29 leden met een gemiddelde leeftijd van 73 jaar. De oudste 88, de jongste 61.

Driekwart is oud-missionaris. Per 1 januari 2003 telde de hele Nederlandse provincie van de Congregatie nog 173 leden, van wie 50 buiten Nederland in voornamelijk Brazilië en Afrika, en de rest in de 7 vestigingsplaatsen in Nederland, te weten: Gemert (hoofdhuis), Berg en Dal (museum en missiepropaganda), Eindhoven (Missionair Team), Gennep (klooster-bejaardenoord), Halfweg (verzending naar missie), Rotterdam (experimenteel wijkproject), en Weert. Vroegere vestigingen in Baarle Nassau (vakopleiding broeders), Hattem (seminarie late roepingen) en Rhenen (hoofdhuis 1947-1970) zijn gesloten en afgestoten.



Missionarissen in parochiezorg

Ton Thelen

In oktober 1984 traden drie paters van de congregatie van de H. Geest in de functie van pastor van de parochie Gemert-Kern. De pastorale zorg was na 180 jaar weer geheel in handen van de kasteelbewoners. Zo'n drieëneenhalve eeuw hadden priesters van de Duitse Orde de parochie bediend, toen in 1803 formeel deze taak overging naar H. den Dubbelden, de eerste wereldheer. Acht pastoors volgden hem op; de laatste in 1966. Met het vertrek van pastoor Toon van Oort, die in Handel van zijn welverdiende rust ging genieten, was er geen opvolger vanuit het bisdom meer beschikbaar. Een religieus instituut, nog wel een missiecongregatie, nam nu op verzoek van de bisschop in het dorp Gemert alle taken over van de seculiere geestelijkheid. Gelet op de al enige jaren sterk teruglopende priesterroepingen en de toename van uitgetreden priesters, waardoor steeds meer parochies met een onvervulbare vacature kampten, zou je inderdaad van een nieuw soort missiegebied kunnen spreken. Met dit verschil nog, dat de nieuwe geestelijke herders uit onze westerse cultuurgemeenschap kwamen en niet andersom uit de voormalige missiegebieden.

De verhouding tussen parochie en klooster

Zowel seculiere priesters (wereldheren) als klerikale religieuzen (priesters die leven in de gemeenschap van een klooster of congrega-

tie) hebben een taak in de zielzorg, het apostolaat dat door Christus aan de Kerk is opgedragen. Deze zorg voor het geestelijk heil strekt zich uit van het toedienen van de sacramenten tot velerlei vormen van maatschappelijk werk. De historisch gegroeide dubbele levensvorm in de priesterlijke stand, van seculieren en regulieren, en de omstandigheid dat naast het algemene pauselijke apostolaat dat dwars door de kerk heengaait, van boven naar onder, er binnen de kerkorganisatie een territoriaal begrensde vorm van apostolaat onderscheiden wordt, de diocesane en parochiële zielzorg, brengt een zekere spanning met zich mee tussen de taken en onderlinge gezagsverhoudingen van seculiere en reguliere priesters. Door de eeuwen heen heeft deze gecompliceerde situatie in de praktijk tot verwarrende verstrengelingen en zelfs tegenstellingen en onderlinge concurrentie geleid. Met name in de negentiende eeuw, toen de religiositeit en devotie onder de bevolking sterk werden aangewakkerd, meer maatschappelijk actieve kloosterstichtingen werden opgericht of bestaande orden meer 'buitenwerk' gingen verrichten en de missie als nieuw en veelbelovend werkterrein in beeld kwam, deed zich dit gelden en het belang gevoelen van een zekere mate van terreinafbakening. Op lokaal niveau ging het kortweg gezegd om de verhouding tussen de competentie van pastoors en paters. Zo diende er rekening mee te worden gehouden dat de parochiële zielzorg niet door activiteiten van de



Priesterwijding in de Gemertse parochiekerk 21-12-1932. En de net gewijde priesters met hun families rondom de Ierse bisschop Neville. Uiterst rechts Nol van Dommelen van Esdonk. Met poffer



religieuzen vanuit hun paterskerk of -kapel verstoord werd. Het was niet de bedoeling dat zich rondom een kloosterkerk een soort van tweede parochie zou vormen. Van de leden van klerikale religieuze gemeenschappen werd verwacht dat zij graag, zoals dat omschreven werd, assistentie verleenden in de parochiële bediening als zij daarom gevraagd werden. In die zin bleven zij deel uitmaken van de parochie, al onttrok hun eigen organisatie en zielzorg zich aan de directe bemoeienis en het gezag van pastoor en bisschop. Regels waren er ook voor de parochianen. In beginsel waren zij verplicht om de sacramenten te ontvangen van de eigen pastoor en in de eigen parochiekerk aan de verplichte mis deel te nemen. De vestiging van een klooster behoeft tenslotte de instemming van de bisschop in het desbetreffende diocees. Al dergelijke formele regelingen en afspraken dienden ertoe om

ongewenste vormen van overwicht of onderschikking en concurrentie te voorkomen, in het belang van het apostolaat van de Kerk als geheel. Daarmee was zeker niet beoogd dat een angstvallig bewaakte 'apartheid' over een goede onderlinge verstandhouding heen schoof. In latere jaren zijn zulke regels aangepast, getuige het bestaan van de Kapelgroep (zie de bijdrage van Frans van Hattum). De Kerk is immers ook een kerk in ontwikkeling.

Het 'Gemertse contract'

Tegen de achtergrond van deze bepalingen uit het kerkelijk wetboek worden ook de wonderlijk aandoende afspraken begrijpelijk, die in 1928 overeengekomen zijn tussen het bisdom en de parochie en de congregatie

Voor de pontificale hoogmis van mgr. Bernard Hilhorst trekt men in mei 1934 in processie door de Gemertse straat. Vlnr: kasteeloverste Visbeek, pastoor Poell, mgr Hilhorst, pater de Vries, pater Strick.



van de H. Geest, toen haar aanwezigheid in Gemert door de aankoop van het kasteel een blijvend karakter kreeg. Zo mocht de opleiding van de paters op het kasteel niet de naam van seminarie dragen om verwarring te voorkomen met de gelijknamige instituten van het bisdom. De leden van de congregatie en haar studenten moesten in hun onderhoud voorzien zonder giften in geld of in natura in te zamelen, tenzij zij daarvoor van de bisschop schriftelijk toestemming hadden gekregen. De kapel was alleen toegankelijk voor parochianen die te gast of familieleden die op bezoek waren. Enige bemoeienis met de parochiële zielzorg of het parochiële leven was niet toegestaan, afgezien van de gevraagde assistentie. De omgang met de Gemertse bevolking was beperkt tot beleefdheidsbezoeken of noodzakelijke aangelegenheden. Dit gold ook voor de studenten en novicen. Ook pastoor Poell vond dat de omgang met de parochianen beperkt moest blijven. Na Vaticanum II

en de voortgaande veranderingen binnen kerk en samenleving zijn allerlei beperkende bepalingen als deze opgeheven. Zo kregen de seminaristen van het kasteel in hun opleiding juist de verplichting opgelegd om in het dorp sociaal werk te verrichten. Al eerder en wel in de jaren vijftig waren de theologanten onder leiding van pater Cor Neven ingeschakeld in het katechese-onderwijs in de Gemertse scholen en scholen in de omgeving.

Goede buren

Deze formele afspraken stonden een goede relatie tussen de congregatie en de pastorie niet in de weg. Zowel de congregatie van de H. Geest als haar voorgangers, de Franse jezuïeten, hadden hier hun priesteropleiding en verleenden de pastoor assistentie. Evenmin als bij de jezuïeten, waarvan de relatie met de parochie niet veel verder ging dan

Al heel lang houden de onderwijzers van Gemert contact met de paters. De foto van de onderwijzersdag op 8-6-1938 getuigt ervan.



af en toe een mis lezen in de Sint-Janskerk, stelde die relatie bij de paters van de H. Geest veel voor. Wel werden zij zoals hun voorgangers de vaste mislezers in de kapel van het Gasthuis, het bejaardenhuis dat gedreven werd door de zusters franciscanessen. Tot halverwege de jaren vijftig van de twintigste eeuw veranderde er niet veel in het aandeel dat de paters in de parochiële zielzorg hadden.

Dat de onderlinge verstandhouding goed te noemen was, blijkt onder meer uit een brief van pastoor Poell aan de Bossche bisschop naar aanleiding van de voorgenomen aankoop van het kasteel. Poell hoopte dat de verandering van eigenaar voor parochiekerk en parochiewerk aangename gevolgen mocht hebben: 'wat ik, doordat ik de Paters van den H. Geest nu meer dan twaalf jaren ken, ook verwacht.' Met deze opmerking doelde hij op de slepende kwestie over de aankoop van een strook grond tussen de parochiekerk en het kasteel, waarop hij een nieuwe pastorie wilde bouwen. De onderhandelingen daarover met de voormalige eigenaren, de jezuïeten, verliepen erg stroef. Zowel de hoge prijs die werd gevraagd - de parochie had toch geld genoeg - als de erfdiensbaarheden die op de grond rustten, vormden een onoplosbaar knelpunt. Het kwam er dan ook niet van. Met de nieuwe kasteelheren, de congregatie van de H. Geest, was het beter onderhandelen. Zij waren bereid om de pastoor tegemoet te komen, zodat deze zijn bouwplannen kon realiseren. Zij verzochten Poell echter om een duidelijke overeenkomst op te stellen: 'Dit niet om U ook maar in het minst te hinderen, maar slechts om zeker te zijn, dat later geen moeilijkheden zullen ontstaan tusschen onze respectieve opvolgers.' In 1933 tekende beide partijen voor notaris Verlinden de overeenkomst, die de pastoor het groene licht gaf

om de pastorie te laten bouwen. Dat pas in 1935 het plan gerealiseerd kon worden, had geheel andere oorzaken.

Bijzondere gebeurtenissen

De zo strikt geformuleerde omgangsregels maakten de kasteelbewoners en de dorpsbewoners nog niet tot vreemdelingen voor elkaar. Dat bleek wel uit het medeleven van de Gemertenaren bij de feestelijke en spraakmakende gebeurtenissen die kleur gaven aan het leven van alledag. Zondag 2 september 1928 was het Missievoetbaldag, waarvan de opbrengst ten goede kwam van de missie. De missiecongregatie van de H. Geest was in het ere-comité vertegenwoordigd door de kasteeloverste pater Charles Luttenbacher. Ook in 1918 waren missiewedstrijden gehouden. Het 25-jarig priesterschap van pater Luttenbacher ging niet aan de bevolking voorbij. De receptie in de donjon van het kasteel werd druk bezocht.

De priesterwijding in de Sint-Janskerk op 21 december 1932 van drie neomisten van de congregatie vierde heel de parochie mee. Mgr. John Neville, tot voor kort apostolisch vicaris (bisschop) van Zanzibar en toen wonend in Dublin, verrichtte de zalving en zegening. Een van de wijdelingen was Nol van Dommelen, geboren te Esdonk. Op 26 december deed hij vervolgens in de parochiekerk zijn eerste plechtige H. Mis. Hij werd als missionaris uitgezonden naar de missiepost Huila in Angola.

Grote blijdschap was er binnen de Nederlandse provincie van de H. Geest toen pater-provinciaal Bernard Hilhorst in 1934 benoemd werd tot apostolisch vicaris van Bagamoyo in Tanzania: een Nederlandse spiritijnse bisschop in een Nederlands spiritijns missiegebied. Gemert vierde mee: toen hij



Bisschopswijding van pater Jacques Teerenstra in de Gemertse parochiekerk, 1949. Gemert vlagt. De pas gewijde bisschop weer op weg naar het kasteel. Gilden brengen een vendelgroet.





Priesterwijding in de Gemertse parochiekerk in 1964. Vlnr Jan Woolderink, Piet Meeuws, Teis Koenen, Theo Kersten, Chris Wiezer,

op 6 mei feestelijk werd ingehaald, liep het dorp uit. 'Gemert in feesttooi! ..De vlaggen wapperen van de kasteeltoren, van de kerk en van openbare gebouwen en van alle huizen ... die in heilige wedijver meedoen aan de grote plechtigheid die zich vandaag [29 juni 1949] in de St. Jans-Onthoofdingsparochie voltrekken gaat': Jacques Teerenstra werd gewijd tot apostolisch vicaris van Doumé, in Kameroen. Hij was de derde Nederlandse missieprelaat van de spiritijnen die met de waardigheid van bisschop werd bekleed. 'Nimmer heeft de Commanderie zoveel hoogwaardigheidsbekleders binnen haar grenzen gehad', aldus het verslag in de krant. Voor het eerst luidden de nieuwe kerkklokken, die enkele dagen tevoren in de toren waren opgehangen, in de plaats van de tijdens de oorlog ingevorderde

klokken.

Toen in oktober 1964 gevierd werd dat de congregatie vijftig jaar in Gemert was, tastte de bevolking in de beurs ten behoeve van de verbouwing van de kasteelkapel. Het sluitstuk van de viering van dit gouden feest werd gevormd door een kerkelijk hoogtepunt. Op 18 oktober werden zes fraters in de parochiekerk tot priester gewijd: Jan Woolderink uit Gemert, Jo van de Laar en Piet Meeuws uit Someren, Chris Wiezer uit Waalre, Teis Koenen uit Helmond en Theo Kersten uit Tienray (later districts catecheet in de parochie Gemert-Kern). Mgr. Bekkers was hiervoor speciaal uit Rome gekomen, waar hij deelnam aan het Tweede Vaticaans Concilie.

Een laatste priesterwijding, dit keer in de



Priesterwijding op 14-9-1968 in de Gerarduskerk met onder meer 'de klas' van Piet Delisse.

Gerarduskerk, vond plaats op 14 september 1968. Bij die gelegenheid werd Piet Delisse gewijd. In 1969 sloot de priesteropleiding op het kasteel.

Assistentie in de parochie

Hulp bij het mislezen en biechthoren was er al, maar de pastoor kon met zijn twee kapelaans het vele parochiewerk niet meer goed af. Zouden de paters niet kunnen bijspringen? De bisschop kwam de pastoor tegemoet door met ingang van 31 december 1928 de kasteeloverste pater Charles Luttenbacher als derde kapelaan aan te melden bij de regering. Dit had ermee te maken dat van regeringswege een vergoeding werd gegeven aan de geestelijkheid voor indertijd

genaaste kerkelijke goederen. Zo kreeg een pastoor jaarlijks f 200,- en een kapelaan f 100,-. In 1984 is deze regeling met een bedrag ineens afgekocht. Luttenbacher zou als derde kapelaan opgegeven worden in plaats van de rector van de Latijnse School, M.J. van den Noort. De bisschop had er geen bezwaar tegen dat Luttenbacher de vergoeding zelf hield, en niet zoals zijn voorganger deze afdroeg aan de conrector van de Latijnse School, E.J. Cornelissen. De voorwaarde was wel dat er een compensatieregeling was getroffen met laatstgenoemde. De aanstelling van Luttenbacher zou voortduren, 'totdat aan de Latijnse school een derde leerkracht zal zijn benoemd, die de vierde H. Mis op Zon- en Feestdagen zal overnemen van de Paters van den H. Geest alsmede op drukke dagen in de



Hoog bezoek in 1952. Vlnr pater Ed Loffeld, provinciaal Henri Strick, kardinaal Tisserant, kasteeloverste Piet Pelt, daarachter met witte baard pater Luttenbacher.

parochiekerk mede biecht zal horen. Alsdan zullen wij [de bisschop] dien derden leeraar ook als derde kapelaan van Gemert aan de regering opgeven...'. Het zal een zeer kortstondige oplossing zijn geweest, aangezien de naam van Luttenbacher niet in het parochieregister voorkomt.

Het bleef sukkelen voor de pastoor. Zelfs na het vertrek van de tweede kapelaan kon de bisschop geen geestelijke ter vervanging leveren. Hij vertrouwde erop dat de pastoor wel assistentie in Gemert kon krijgen, waarmee hij ongetwijfeld doelde op de paters van het kasteel. Niet dat de bisschop onwillig was, maar in geheel zijn bisdom was er door een groei van het kerkbezoek en de toename van het aantal parochies een tekort aan priesters, ondanks dat vanaf de tweede helft van de jaren twintig sprake was van een

enorme opbloei van de priesterroepingen in geheel Nederland. Daarbij werd het aantal seculieren verre overtroffen door het aantal regulieren. Die stijging was sterk bevorderd door de nieuwe missiebeweging, die met grote bezieling was ingezet en ook de oudere orden raakte. Zo steeg het aantal studenten op het grootseminarie (grootscholasticat) van de congregatie van de H. Geest te Gemert van 45 in het studiejaar 1930/31 tot 127 in 1939/40. Tussen 1920 en 1940 was het aantal jaarlijkse priesterwijdingen toegenomen van 2 tot 25.

Van assistentie naar parochiële bediening

Tot in de jaren vijftig van de twintigste eeuw beschikte het bisdom nog over voldoende priesters. Maar het begon al terug te lopen.



Pastor Biemans 40 jaar priester, 24-6-1990.

De assistentie door de paters ging allengs meer inhouden; van 'noodhulp' naar bemoeienis met en inbreng in het pastorale werk. Martin van der Drift was van 1955 tot eind 1958 in de weekends de vaste hulp van pastoor Strijbos van de Sint-Gerardus-parochie. Omdat de paters geen full-time kapelaan beschikbaar hadden, zocht Strijbos hulp bij de norbertijnen van Heeswijk. Toen pastoor Van den Broek de Sint-Jozefparochie oprichtte (1965), betrok hij ook een kapelaan van de paters uit Heeswijk. Door de groei van beide parochies werd weer een beroep gedaan op assistentie door de paters van de H. Geest. Voor de Sint-Gerardusparochie waren dat Joop Croese en Ad Jansen, in de Sint-Jozefparochie assisteerde Frans van der Poel en later ook Nico Laarmans. Ook de parochie

in het kerkdorp De Mortel had al vroeg assistentie vanuit het kasteel. Pater Krien Houdijk opende in 1944 de rij. Thans verleent Piet Delisse daar vaste assistentie. Ook de pastoorsfunctie ging geleidelijk in handen van de paters over. Cor Neven werd pastoor in De Mortel. Inmiddels (1975) waren de parochies in Gemert verenigd in de parochie Gemert-Kern; elke pastor had daarin zijn specifieke werkterrein. Martin van der Drift (1976) was de eerste door de bisschop aangestelde pastor in de parochie Gemert-Kern, met speciale aandacht voor de kapelgroep op het kasteel. Thei Goossens (1981) volgde pastoor Jos Korff van de Sint-Jozefwijk op. Guus Biemans werd zijn vaste assistent en na hem Willem Spanjers, Gerard Nagel en Nico Laarmans. Toen Thei Goossens vervroegd zijn functie

neerlegde, kreeg hij geen opvolger. In 1984 nam Gerard Hogema de taak van pastoor Toon van Abeelen in de Sint-Gerarduswijk over. De paters Jan van Doorne en Ad Jansen verleenden assistentie in de Sint-Janskerk. In 1984 werd Guus Biemans pastoor van de Sint-Janswijk. Toen Guus Biemans in 1994 met emeritaat ging, volgde Herman Voorn hem korte tijd op. In 2001 kon de bisschop weer een wereldheer als pastoor benoemen voor Gemert-Kern, Camiel van Lamoen. Gerard Hogema legde in dat jaar zijn functie als pastoor van Gemert-Kern neer; sedert eind 1994 was hij tevens deken van het dekenaat Gemert. Enige tijd stond hij dus alleen aan het hoofd van de parochie Gemert-Kern, in welke periode hij assistentie kreeg van dia-

ken Johan van Gemert.

Nog lang niet alles is hiermee gezegd over de betrokkenheid van de congregatielieden, die bovendien niet tot Gemert beperkt bleef. Jan Berkers was verscheidene jaren kapelaan in Erp; Jan Janssen in Veghel-Zuid. Jos Verdijk, Jan van Doorne, Jan Verberne vervulden de functie van rector van bejaardenhuis Ruyschenbergh; thans is dat Piet Pubben. De paters Jozef Philippens, Huub Leenen en Jacques Verhees waren vaste en inwonende rector bij de zusters van het Kostbaar Bloed in Aarle-Rixtel. Cor Kok helpt in Keldonk en doet ook pastoraal werk in het verpleeghuis te Veghel. Adriaan Olsthoorn, Otto van den Brink en Harrie van Loon zijn werkzaam in respectievelijk Boerdonk, Helmond en

Vlnr. Deken Gerard Hogema, pastoor Guus Biemans, pater Jan Woolderink, kapitein Wim van de Vossenbergh van St. Joris. Afscheidsviering van pastoor Biemans op 24-1-1994.



Deurne. Ton van Schaik was meer dan vijftig jaar als pastor werkzaam in Huize Padua. Ad Janssen was jarenlang aalmoezenier van de Onze-Lieve-Vrouwebroederschap in Gemert; nu is dat Otto van den Brink. In de jaren zestig van de twintigste eeuw namen verscheidene paters actief deel aan de zogenaamde pastoriegesprekken, die waren georganiseerd door bisschop Bekkers. Martin Wilson verzorgde in de jaren tachtig van de twintigste eeuw bijbelcursussen en begeleidt nu de werkgroep Woord en Gebedsdienst in Gemert.

Door de jaren heen zijn de paters ingezet in de volgende parochies: Gemert-Kern, Handel, De Mortel, Elsendorp, Bakel, Milheeze, Deurne, Boerdonk, Keldonk, Erp, Veghel, Mariahout, Helmond, Boekel en Venhorst. Daarnaast gingen zij voor in de zuster gemeenschappen te Gemert (Gasthuis), Beek, Lieshout, Volkel, Keldonk en later Helmond (de zusters van de H. Geest), Boerdonk, Erp, Veghel en Mariahout. Een groot werkgebied was derhalve aan de zorg van de congregatie toevertrouwd.

Jongerenwerk

Ton van Schaik en gedurende enkele jaren Wim Topper, tot zijn vertrek naar Brazilië, hebben op het kasteel een groep jongeren begeleid in de leeftijd van 16 tot 30 jaar. Tussen 1972 en 1999 konden zij terecht in de kelderruimte onderin de ronde hoektoren. Naar eigen smaak hebben zij deze ruimte kunnen inrichten en zij konden zelf kiezen welke activiteiten zij wilden ontplooiën en welke sfeer zij wilden creëren. Zo werd er gevoetbald, er was een zaalvoetbalclub, er werd gepicknickt, muziek gedraaid, gedanst en geschaakt. Muziekbandjes konden er oefenen en met carnaval werd deelgenomen

aan de optocht. Af en toe kwam een kelderkrant uit, waarin verslag werd gedaan van wat er zoal gebeurde. Er was een regelmatige doorstroom van leden via mondelinge reclame; sommigen bleven wel vijf jaar of langer bij de groep. Velen hebben een goede herinnering aan de tijd in de kelder. Het zijn vooral de sfeer en de vriendschap die zijn bijgebleven. Er is ook nog een paar jaar een multiculturele groep geweest van vluchtelingen afkomstig uit Afghanistan, Somalië, Iran, Bosnië. Zij kwamen op de zaterdagavond in de kelder een paar uur pingpongen, tafeltennis en buurten. Vooral de gesprekken met hen waren boeiend, een uitwisseling van totaal verschillende geloofs- en leefwerelden. De groep, bekend als 'soos de kelder' heeft zich altijd geaccepteerd geweten door de kasteelbewoners. Er was wel eens overlast, maar dit kon altijd besproken worden en heeft nooit geleid tot opheffing van de groep. Op bijzondere wijze is een groep jongeren een thuis gegeven.

Een andere jongerenwerker is broeder Louis Bartels. Al in de missie, in Dakar, de hoofdstad van Senegal werkte hij onder de jeugd van een arme krottenwijk, aan de rand van de stad. Veel jongeren trokken vanuit het binnenland naar de grote stad om daar hun geluk te beproeven. Na een ziekte kwam hij in 1974 voor een rustperiode naar Gemert. Hij is er blijven hangen. Door toedoen van de kasteeloverste Toon van Rooij kwam hij twee jaar later als godsdienstleraar op een middelbare school terecht. Dat is het begin geworden van een scala van activiteiten op scholen, in gezinnen, verenigingen, op kamp en op campings. Zo'n twintig scholen in Gemert en daarbuiten heeft hij al die jaren bezocht. Als een geboren verhalenverteller onderhield hij de jeugd met Afrikaanse verhalen, vol wijsheden en richtlijnen voor saamhorigheid. Honderden jongeren zijn in de loop der

jaren bij hem over de drempel gestapt, voor een praatje of om een luisterend oor of steun. Het werken onder de jeugd bracht hem ook in gezinnen met problemen en materiële noden.

meer op uitnodiging.

Door het drukke schoolprogramma en strakke lesrooster is er nog maar weinig tijd voor verhalen en de toenemende tijdsdruk in gezinnen en de individualistischer levenshouding houdt nogal wat deuren gesloten. De vriendschappelijke contacten zijn gebleven: bij heel wat bruiloften en geboortes werd hij uitgenodigd. Velen, jongeren en oudere jongeren weten hem nog te vinden. Hij bezoekt nog steeds scholen, maar nu

Louis Bartels voert 'ossens-actie' voor zijn broer, missionaris in Ethiopië. De Michaëlschool brengt 2000 gulden bijeen, 1986.





Piet en Minet de Groot met hun kinderschaar.



Onder dit dak, onder het kleine raampje naar de hoektoeren, kwam de achtjarige De Groot ter wereld.



Geboren op het kasteel

Hein van Dooren

Piet de Groot was in de jaren vlak na 1900 één van de weinige Gemertenaren die vloeiend Frans sprak. Dat mag opmerkelijk genoemd worden voor een kind van een keuterboer met twee koeien en enkele schapen in een omgeving waar bijna iedereen Gímmers sprak. Piet zal zijn kunnen ongetwijfeld ooit hebben gedemonstreerd aan de keukentafel in het boerderijtje van zijn ouders, en zij zullen uit pure pret met hun handen op de *töffel hebben geslagen om d'n aorige proat van hullie-je Piet*.

Voor Gemert hebben het kasteel en zijn bewoners altijd veel betekenis gehad. Voor de familie De Groot, van wie honderden nazaten - inclusief de schrijver van dit artikel - zijn gedoopt in de oude kerk, is dat niet anders geweest. Zo trouwde in 1703 een zekere Peter de Groote met Elisabeth van der Putten een dochter van de rentmeester van het kasteel. Aan het begin van de twintigste eeuw ging Piet als kok, slager en tuinman aan de slag op het kasteel bij de Franse paters Jezuïeten.

Piet werd in 1877 geboren. Vier jaar later kwamen de Jezuïeten naar Gemert. Zij hadden het kasteel gekocht omdat hen het leven in Frankrijk moeilijk werd gemaakt. In 1896 keerden ze terug naar Frankrijk omdat er enige verlichting optrad in de anti-clericale politiek. Niet voor lang trouwens, want in 1901 stonden ze weer in De Hoef.

Rond die tijd moet Piet de Groot zich bij het poortgebouw hebben gemeld. Thuis had hij niet veel te doen. Twee koeien zijn immers

snel gemolken. Hoe het contact tot stand is gekomen en in welk jaar Piet als kok aan de slag ging, is uit de familieverhalen niet meer te achterhalen. Wel vertelt Toos Vilé, dochter van Piet, dat ze zeker weet dat haar vader al vóór zijn trouwen op het kasteel werkte omdat in de familie het verhaal rondgaat dat hij 'óvver de grácht vreej'. Dat zit zo: Piet kreeg verkering met Minet Rooijackers die als dienstmeid werkte bij de familie Verschure. De Verschures bezaten het herenhuis dat tegenwoordig dienst doet als gemeentehuis. Omdat in de jeugdijaren van Piet en Minet de buitengracht nog zo'n beetje aan de straatkant lag, is dat vrijen over de gracht zo'n rare gedachte nog niet. Piet zal na het middageten naar de grachtkant zijn gekuierd waar Minet net de matten uitklopte aan de straatkant van haar villa. '*Godde gaj venaovend mee 'n ándje looëpe*', zal hij aan Minet gevraagd hebben, want in het Frans zal hij haar niet hebben aangesproken.

De liefde bloeide op en in 1911 traden ze in het huwelijk. Ze woonden op het adres Hopveld C87 waar hun eerste vier kinderen Harrie, Renier, Nellie en Toon werden geboren. In 1916 verhuisde de familie naar het poortgebouw van het kasteel. Het linker deel was hun woonhuis en het rechter deed onder meer dienst als slagerij.

De Franse Jezuïeten maakten in die tijd een bijzonder moeilijke periode door. In 1914 bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog waren velen van hen al teruggeroepen naar Frankrijk om hun dienstplicht te vervullen. In

1916, toen er nog slechts enkele Jezuïeten in Gemert woonden, installeerden Piet en Minet zich in hun nieuwe woonhuis dat met zijn zeven slaapkamers uitzonderlijk groot mag worden genoemd voor een gewone werkmanswoning.

Op het kasteel was het intussen een komen en gaan van vreemdelingen. In 1914 hadden verdreven missiepaters van de Congregatie van de Heilige Geest uit Leuven zich gemeld en toen de meeste Jezuïeten waren vertrokken, nam de congregatie haar intrek in een deel van het kasteel, tot zij in 1920 de beschikking kreeg over het gehele kasteel en Piet met de Franse taal niet meer veel kanten op kon.

Ondertussen breidde het gezin De Groot zich sterk uit. In maart 1917 zag Marinus als eerste 'jonkheer' het levenslicht in het poortgebouw. Veel geluk leek de familie niet beschooren want een goed jaar later overleed de kleine Marinus. In 1918 werd het tweede kind op het kasteel geboren: Cor. Daarna volgden Mies (1920), Toos (1921), Justien (1923), Truus (1925), Tonia (1926) en Jozef (1928), die slechts kort leefde.

Piet, die vaak bij de poort zat, kende iedereen op het kasteel en werd door iedereen beleefd gegroet. Als de studenten zover waren dat ze hun 'rokken' aan mochten doen werd het ook voor Piet moeilijk ze te onderscheiden. 'Elaën as ze 'nen bult han òf 'nen házzemónd, kéénde haj ze nõg,' zegt Toos.

Omdat met het vertrek van de Jezuïeten zijn inkomsten opdroogden verkocht Piet inmiddels vlees aan heel Gemert, en zette hij zich ook in als kalkoenfokker, poelier, tuinman en hondenafrichter. Piet en Minet moeten de toekomst met angst en beven tegemoet hebben gezien. De nieuwe congregatie

beschikte ook over broeders die Piets werk gemakkelijk konden overnemen en bovendien dijde het aantal studenten enorm uit. De paters moesten woekeren met de ruimte. In december 1928, toen de Paters van de Heilige Geest het kasteel kochten van de Jezuïeten, trad Piet volgens de familie verhalen nog op als tolk, maar dat moet gezien de Franse vertakkingen van de spiritijnen toch meer een uitnodiging uit respect zijn geweest. Het gezin De Groot werd kort daarna getroffen door een ramp: zij moesten het poortgebouw verlaten. Ze trokken in bij een broer van Minet in de Pandelaar, waar ze plotseling twee kleine kamertjes tot hun beschikking hadden voor hun tien kinderen. Ondanks de harde maatregel van de paters bleek de verstandhouding met de familie De Groot daar niet onder te lijden. De paters en broeders bleven het gezin bezoeken. Ze kregen paling als een Volendamse broeder terugkwam van het IJsselmeer en zelfs de provinciaal-overste Hilhorst kwam op bezoek. Piet kende de man nog uit diens studententijd, maar dacht als gelovige katholiek toch dat hij voor hem moest knielen, nu hij zo'n hoge positie bekleedde binnen de congregatie. Hilhorst wilde daar volgens Toos Vilé echter niets van weten. 'Bende gij nou helemaal gek, Piet', zou hij gezegd hebben, en dat is toch behoorlijk ruige taal voor een man die niet veel later tot bisschop zou worden gewijd.

Later verhuisde het gezin naar een woning in de Deel en nog later naar een huis aan de Oudestraat, omdat Piet niet kon wennen *án dieje kant van Gímmert*.

Student op het kasteel

Piet Vos

Op 29 november 1940 werd ik geboren in Gemert: “Dor *bén ik vandon!*”

“Zég’ gaj már dè ‘t bítter is in noord, zaoid, ost óf wéste”

Op 4 september 1953, het watersnoodjaar, brachten mijn ouders mij voor het eerst naar het kleinseminarie, het “missieseminarie van de Heilige Geest” in Weert. Later, na iedere vakantie, bracht mijn moeder me altijd naar de bus, de eerste etappe op weg naar Weert. We liepen dan, met “de” koffer, vanaf de Pandelaar (toen nog nr. A 164, later 94) dwars door Gemert “dúr de straot” naar het “Mèrtvèld” waar de bus naar Eindhoven stopte (vandaar ging het verder met de trein). Onderweg sloten zich andere Gemertse studenten aan: bij het Kèske van de Deel voegden b.v. Jan van der Velden met zijn moeder en even later Martien Vogels en zijn moeder zich bij het gezelschap (het waren altijd de moeders!). De Gemertse mensen riepen de moeders steevast toe: “Zooë, godden ‘m wir aflívrere” (alsof we “*bagge*” waren).

In de trein kwam ik Frans van Beeck uit Helmond tegen die ook naar Weert bleek te gaan. Hij zei op een gegeven moment dat hij zijn eigen dialect graag zou willen behouden maar hij was bang dat we dat op zo’n school wel zouden afleren. Ik was daar toen zeer beslist in: mijn eigen dialect en Gemert zou ik nooit vergeten en daarvan ben ik altijd overtuigd gebleven. Misschien herinnerde ik me

het verhaal dat mijn vader eens vertelde (en situeerde aan onze kant van Gemert) over een jongeman die na enkele jaren in den vreemde in Gemert thuis kwam en met zijn vader richting Kokse Dijk “*kèurde*”. “Wat stroomt hier voor een riviertje”, zei het jongmens. “Bè, *verrèkte snötterd, dè’s de Falliese Looëp*”, zei de vader verontwaardigd. We besloten toen, als we met vakantie thuiskwamen, meteen dialect te spreken. Naar me later bleek, werd het me door mijn broers en zussen trouwens genadeloos ingepeperd als ik bij thuiskomst per vergissing enkele woorden Nederlands liet vallen.

In Weert voelde ik me prima thuis want er kwamen al een paar Gemertse of Mortelse jongens mee die mijn klasgenoten waren of in een parallelklas of in de voorbereidende klas zaten (Jan van der Velden, Tjeu Verhappen, Frans van Zutphen en Martien van Moorsel) en er waren al verschillende ouderejaars uit Gemert en De Mortel (Jan Woolderink, Marie Vogels, Martien Vogels, Jacques Verhappen, Toon van Hout, Ad Tijssen, Wim Graat, Jan van Zeeland, Chris Leenders en Theo v.d Burgt). Na mij kwamen er nog bij uit Gemert, De Mortel en Handel: Toon van der Heyden, Huub Vlemmings (zijn plotselinge overlijden aan een hersentumor op zeer jonge leeftijd was een grote schok) en Karel van Zeeland in 1954; Harrie v.d Burgt en A. Bressers in 1955; W. Penninx en W. van Zeeland in 1956; A. Gruythuisen, M. v.d. Kerkhof en



Studenten uit Gemert e.o. bij de inkleding van Wim Pepers in Weert op 8 juli 1956. Vlnr boven: Jan Woolderink, Marie Vogels, Gerrie v.d. Weyer (Milheeze) en Piet Delisse (Erp); midden: Piet Vos, Wim Pepers (Keldonk) en Jan v.d. Velden; zittend: Karel v. Zeeland (De Mortel), Toon v.d. Heyden, A. Bressers, Harrie v.d. Burgt en Tjeu Verhappen. Opm.: Jacques Verhappen en Martien Vogels waren dat jaar al gestopt met hun studie. Frans van Zutphen uit De Mortel ontbreekt.

A. Verhoeven in 1957; P. Prins, R. Wiebe en F. Verhoeven in 1958.

Na Weert, waar we naast de geestelijke vorming en de gymnasiumvakken, nog van alles leerden (sporten, schilderen, toneelspelen etc.), kregen we *“de klírren án”*. Niet dat we daarvoor naakt rondliepen, maar we kregen toen voor het eerst een toog aan, deden de *“acte van opdracht”* en gingen naar het noviciaat in Gennep, een soort recruitentijd (tirocinium) van één jaar, in strenge detentie als het ware, waarbij alles tot op de minuut gereglementeerd was.

*“Wor ’t kestaël már deeger stí
in ’t aawe graft te droome”*

Daarna deden we de professie (de tijdelijke geloften voor drie jaar) en werden als fraters *“kasteelheren”* in Gemert waar mijn eerste collegejaar als filosoof begon in september 1960 met vakken als metaphysica (drs. Krien Houdijk), anthropologia (lic. Theo Goossens), philosophia naturae, philosophia graeca en sociologia (lic. Frans van Doorne), historia philosophiae Graecae (Jacques Verhees), psychologia experimentalis (Cor Neven) en introductio in s. scripturam (drs. H. Wennink). In het tweede jaar kwamen daarbij: theodicea en philosophia recentior (moderna) (Krien Houdijk), Ethica (Theo Goossens), cosmologia (Frans van Doorne), ethnologia (dr.

Eduard Loffeld) en het vak sociologia werd nu gegeven door een leek (drs. J. van Neerven). Ik weet niet meer wie er in het tweede jaar philosophia religionum gaf (was dat Jacques Verhees?). Verder gaf pater Gerard Pubben éénmaal per maand op zaterdag ("sabbato semel per mensem") een introductio generalis in culturam africanorum voor alle filosofen.

Ook op het kasteel kwam ik weer voldoende Gemertenaren tegen om me daar nog meer op mijn gemak te voelen. In mijn klas van elf man vertegenwoordigde ik met Frans van Zutphen uit De Mortel de gemeente Gemert (Sijp Huysman uit Zaandam is trouwens later ook Gemertenaar geworden; hij werd leraar

De gemeente Gemert gaf subsidie voor Gemertse studenten. De aanvraag voor Wim Graat (De Mortel).

MEDEDELING
 PATER VAN DE H. GEERT
 KASTEL
 GEMERT (N.-Br.)
 4000 KASTEL - TELEFOON 2 0000

GEM. GEMERT
 INGEKOMEN
 18 OCT 1959
 NR 1117

GEMERT, 4 October 1959

Aan de Edeleachtbare Heren
 Burgemeester en Wethouders der gemeente Geert

Hopen wij U verzoeken om subsidie over het jaar 1959 voor de student(en) uit de gemeente, die op ons missiecollegium (worden) opgeleid tot een geestelijk ambt n.l. het priesterchap.
 Het betreft hier een niet door het Rijk gesubsidieerde hogere onderwijsinstelling, waar filosofie en theologie geïntegreerd worden.
 Hopen wij U dan in verband met het opmaken van Uw bevestiging denken (namen) van de student(en) en zijn (hun) ouders opgeven overeenkomstig de status van het schooljaar 1958-1959. U vooraf danken wij U reeds voor de welwillende aandacht aan onze aanvraag bestaat en wij hopen op Uw sympathieke steun.

Met de meeste hoogachting
 drs W. Jansen
 e.o.m.

naam van de student.....
 geboortedatum.....
 adres van de ouders.....

naam van de student.....
 geboortedatum.....
 adres van de ouders.....

op het Macropediuscollege, het latere Commanderiecollege). Verder waren er natuurlijk de ouderejaars Chris Leenders, Jan van Zeeland, Ad Tijssen (thans werkend bij de "propaganda" in het huis van de paters in Berg en Dal), Wim Graat en Jan Woolderink (thans woonachtig te Vijfhuizen en werkzaam op de missieprocure te Halfweg en in een parochie te Uithoorn). Na mij arriveerde nog Martien van Moorsel in 1962 op het kasteel. Verder was in 1961 pater Nol van Dommelen (van Esdonk afkomstig) op het kasteel, na zware jaren in de missie in Angola (1933-1946). Hij had, naar ik meen een zonnesteek opgelopen, was vaak nogal in de war en stak soms een niet te volgen tirade af over de inheemse stamhoofden (soba) die verkrachtend rondgingen. Verder zag ik van tijd tot tijd de vrolijke pater Toon van Rooij die geboren is in het huis dat nu het Boerenbondsmuseum is; vandaar dat hij zich tegenover mij "Toon Pandelaars noemde". Later is zijn familie naar Boekel verhuisd.

Ook paters, broeders en fraters (zoals de studenten heten) moeten eten en daar hadden de boeren uit Gemert en verre omstreken wat op gevonden: ze leverden royaal de aardappelen waaruit menig stoere missionaris gegroeid is. Als tegenprestatie werd ieder jaar het zgn. "boerentoneel" opgevoerd. In wat hier volgt overbelicht ik mijn aandeel en dat van de Gemertse studenten; het talent was natuurlijk net zo goed uit andere plaatsen afkomstig, al denk ik dat Gemert goed vertegenwoordigd was.

Zo werd op 27 en 29 december 1960 het toneelstuk "De geheimzinnige dr. X" opgevoerd, een bloedstollend detectivespel in drie bedrijven door P.H. Fruithof, dat op 16 december, dus a.h.w. vlak vóór de uitvoering van het stuk, zijn ontknoping vindt. Toon

Gruyters (momenteel lid van het provinciaal bestuur in Gemert) speelde de rol van dr. Sadomi, Sijp Huysman (Gemertenaar geworden) dr. Sixtus en Frans van Zutphen doktersassistent Stoeffen. Aan decor en grime werd o.l.v. een bijzonder creatieve Gemertenaar, Ad Tijssen, gewerkt. In het programma waarvoor ik de illustratie verzorgde, lezen we de gruwelijke feiten:

Onderzoekingen hebben de volgende aanwijzingen aan het daglicht gebracht:

De moorden gebeurden telkens op de volle maan-avonden, ergo: 16 dec. zal er wel weer een gebeuren. De moorden gebeuren in één en dezelfde wijk, nl. waar dr. v.d. Broeks laboratorium staat. De moorden gebeuren op 'n zelfde wijze, door 't zuiver uitgemeten breken van 'n bepaalde halswervel. Het moet wel een en dezelfde moordenaar zijn.

Waarschuwing: Het is te verwachten dat er vanavond weer moorden gebeuren. Weest op uw hoede: want iedereen kan de moordenaar zijn. Zouden er bijgeval lijken gevonden worden in uw buurt: Raakt deze lijken niet aan, want iedere vingerafdruk kan u noodlottig worden!!!!!! De politie deinst nergens voor terug."

Behalve het "boerentoneel" werden er nog veel andere stukken opgevoerd waarbij meestal ook Gemertenaren en familie van de kasteelbewoners werden uitgenodigd. De Gemertse mensen genoten daarvan bijzonder en dat leverde de sfeer op voor goed spel.

Zo was er ook het zware stuk "Sauls dood" van Abel J. Herzberg dat op 9 en 10 januari 1961 gespeeld werd en waarvoor decor, grime en zelfs het ontwerp van costuums o.l.v. Ad Tijssen verzorgd werden.

Meestal werden er stukken uitgekozen met

alleen maar mannen maar soms moesten we de travestie te hulp roepen. Dat gebeurde b.v. in "Sauls dood" en in het hilarische stuk "De huistryran" van Godfried Bomans dat vnl. door mensen van mijn jaar werd opgevoerd in maart 1961 o.l.v. Eef Nass. Ik speelde daarin de rol van de dochter van de "huistryran", een ijzervretende beroepsmilitair (kolonel, generaal?) die zaken uitkraamde als: "Toen waren het allemaal kerels! Maar tegenwoordig is het allemaal koekendeeg, botersprits!" Een van de twee jongemannen die moeite doen om de hand van de dochter te krijgen, werd gespeeld door Sijp Huysman en de butler was Frans van Zutphen. De vrouwenkleren kwamen van mijn zus Han en dat was wenen: nylons aan en maar wankelen op die hoge hakken. Maar een succes dat we had-

Decorbouwers voor "Sauls dood" (in het midden vlnr: Charles de Groot die nog op de Latijnse School heeft gezeten en Ad Tijssen).





den! Zo zagen de Gemertse mensen ons ook eens in een andere jurk. De rol van de moeder (Gerrit Venes, bijgenaamd "Cliff"; zie hier-na) was natuurlijk ook in travestie.

Ook herinner ik mij het stuk "De openbare aanklager" van Fritz Hochwalder dat op 6 en 7 januari 1962 werd opgevoerd. Het speelde in de tijd van de Franse revolutie. Daarin speelden o.a. Sijp Huysman, Frans van Zutphen en Toon Gruyters mee en het monumentale decor werd door Ad Tijssen en assistenten vervaardigd. De grimeurs waren Ad Tijssen, Jan Bosman en ik. Ook mocht ik toen

Saul met zijn dochter (frater Adri Otte).

Tableau de la troupe van het toneelstuk "De huistiran" (staande vlnr: Frans van Zutphen en Sijp Huijsman; zittend, de drie middelsten vlnr: Gerrit "Cliff" Venes, regisseur Eef Nass en Piet Vos).



voor het decor een standbeeld van papiermaché maken.

Ook herinner ik me dat ik meespeelde in een cabaret onder de titel “'t Is maar poppenkast” dat op 27 en 29 december 1962 werd opgevoerd. Ik dacht dat we de uitvoering begonnen met te doen alsof het toneel met spelers de zaal met publiek was en het publiek de spelers. De spelers en twee Gemertse dames, mijn zus Ria en een andere Gemertse, zaten op een donker toneel (a.h.w. de zaal) te kijken naar het publiek in een verlichte zaal (alsof daar het toneel was). Er waren talrijke “sketches”, vaak geïnspireerd door Annie M.G. Schmidt.

Verder werd er op 6 en 7 januari 1963 een toneelstuk opgevoerd, ik dacht onder de titel “Raskolnikoff”. Het stuk werd door mij en anderen uit het Duits vertaald. Het had in het Duits de titel “Schuld und Sühne, was geschreven door Leopold Alhsen en in feite een bewerking tot een toneelstuk van een verhaal van de Russische schrijver Dostojevski, wiens werken in die tijd vaak bewerkt werden voor het toneel. De titel van het oorspronkelijke verhaal uit 1866 luidt in het Nederlands “Misdad en straf” maar ook wel “Schuld en boete” en de hoofdpersoon is Raskolnikov (in ons stuk Raskolnikoff). Daarin speelden drie Gemertenaren mee: Frans van Zutphen, Sijp Huysman en ik (in een rolletje van een dronken student Fjodor dat ik eerlijk gezegd niet goed speelde.

Op dinsdag 12 februari 1963 werden we gevraagd te gaan schminken in de Mortel. De toneelgroep Laseur voerde toen het detective stuk “De muizenval” van Agatha Christie op om het feit te vieren dat er 10 jaar gemengd toneel gespeeld werd. Ik had het genoegen Henny van Lith die de rol van pen-



Scène uit “Raskolnikoff”: Piet Vos als dronken Fjodor

sionhoudster in dit stuk speelde te mogen schminken en ik moet bekennen dat het me als jong seminarist behoorlijk aangreep zo'n jonge schoonheid die later in de krantenre-censie behoorlijk werd geprezen, te mogen aanraken. Verder speelden mee: Riek Schepers, Lambert v.d. Kerkhof, Gerda van Lith, Gerard van Alphen, Stef van Bommel en Ko van der Heijden. Het decor werd verzorgd door Sascha Teunissen en Hans van Zutphen en de regie was in handen van Bert van Zutphen (de laatste twee zijn broers van Frans).

Ook speelden we met de expressiegroep o.l.v. pater Cor Neven op 15 april 1963 “Droom der gevangenen” van Christopher Fry met als spelers vier krijgsgevangenen, een korporaal en drie soldaten die opgesloten zitten in een

kerk en steeds heen en weer gaan tussen bijbelse dromen en de realiteit. Die rollen werden gespeeld door drie Gemertenaren: Frans van Zutphen, Sijp Huysman en ik (Harry Tullemans kwam uit Weert). Omdat we geen gevechtspakken hadden en geen raad wisten met de militaire commando's, riepen we de hulp in van Martien Hoevenaars die net terug was uit Nieuw-Guinea (1962). Hij leende ons zijn gevechtspakken en bracht ons met harde hand de militaire discipline bij met commando's als "geef acht (uitgesproken als: eet), op de plaats rust (ust), rust (ust)" en kreten als "en trek die grijns van je smoel!"

Behalve de ondersteuning in de vorm van het leveren van aardappels was er nog een andere manier van materiële ondersteuning. Er was ook een zgn. "Vriendenkring" (1960-1970) die was opgericht door een aantal Gemertenaren die de paters van het kasteel een goed hart toedroegen. Aan elk van de studenten van het kasteel werd een wijk toegewezen om de bijdragen op te halen bij de mensen die zich als vrienden hadden opgegeven. Ik herinner me dat ik in de Pandelaarse Kampen moest zijn bij de familie Van Zeeland. Het was een heel ontroerende ervaring. De moeder van Toon van Zeeland die toen net was opgehouden met zijn priesterstudie, gaf mij een groot aantal gouden sieraden mee die

De fraters wonnen met 5-1 van dit Gemerts onderwijzerselftal

bestemd waren geweest om omgesmolten te worden voor een miskelk voor de zoon die priester zou worden. In dat gebaar van die moeder die daarmee die lang bewaarde en gekoesterde sieraden een andere goede bestemming gaf, lag een heel ontroerend levensverhaal besloten dat me altijd is bijgebleven. Overigens werd er voor Gemertse studenten subsidie gegeven door de gemeente Gemert.

Zoals men kan verwachten waren er allerlei toegestane en min of meer clandestiene contacten met de Gemertse bevolking. Eerst maar eens wat over de toegestane contacten. Zo ben ik eens als frater mee op excursie naar Leuven gegaan met de heemkundekring die Pater Loffeld nog mee heeft opgericht. Ook werd er gevoetbald en gevollyd, onderling maar ook tegen Gemertse clubs. Zo was er op 30 april 1957 (dus lang voor mijn tijd) een voetbalwedstrijd tussen een GVV-combinatie (met zeven spelers uit het eerste elftal) en de fraters. De uitslag was 5-4





Fraters-GVV 4-5.

fanatiek "Cliff, Cliff" gegild, hetgeen Gerrit vaak rode oortjes bezorgde. Soms werd er wel eens een Gemerts meisje verliefd op een van de fraters en werd er een liefdesbrief over de tuinmuur geworpen op de plaats waar de stoere corvee-ende frater aan het

in het voordeel van GVV. Toch niet slecht voor het fraterselfta!

Verder waren er fraters (theologanten) die in het kader van hun theologische en pastorale studies ook catechese gaven op de Gemertse scholen. Ik heb dat echter niet meegemaakt omdat ik na één jaar theologie ben gestopt met de priesterstudie.

In de winter werd er geschaatst op de binnengracht en dan was ook het Gemertse publiek welkom. Ik herinner me dat we dan ook natuurlijk wat Gemertse schonen op het ijs zagen en misschien bracht dat het hoofd van de seminarist wat in de war want een van mijn klasgenoten vergat bij het passeren van de lage brug aan de kant van de pastorie te bukken waardoor zijn hoofd zich in het beton boorde, waarbij de brug de klap goed doorstond, maar de betrokkene een aantal weken ongeschikt was voor filosofische reflecties. Een van mijn jaargenoten, Gerrit Venes uit Azewijn, leek enorm veel op Cliff Richard. Men herinnert zich nog wel de tijd dat hele gezinnen uiteen werden gerukt en geteisterd door ruzies tussen twee zussen waarvan de ene fan was van Cliff en de andere van Elvis. Als deze kanjer op het ijs verscheen werd er door de Gemertse meisjes

werk was. Vaak werd dan de goede raad van een medebroeder ingeroepen om op een tactische manier de brief te beantwoorden en duidelijk te maken dat alleen God een optie op ons had.

En zo zijn we langzamerhand gekomen bij de

Frater Piet Vos op excursie met de Heemkundekring in Leuven.





In de bocht frater Gerrit "Cliff" Venes (links) en broeder Aloysius (Klaas Hettinga, de bouwer van de nieuwe refter); meisjes zijn fan van Cliff, jongens van Klaas, januari 1963.

wat verborgen contacten. Soms ontsnapten we wel eens aan muren en grachten. We mochten natuurlijk wel wandelen op vrije middagen en verder waren er ook nog de "grote wandelingen" die een dag in beslag namen. Je mocht echter niet zonder verlof ergens binnen gaan of ergens heen liften. Menig Gemertenaar heeft ons echter met opgeheven duim zien staan liften want dat ging, zoals men weet, prima in zwart pak of toog (en zoals ik later ervaren heb ook in militair uniform).

Toen ik in september 1960 in Gemert op het kasteel begon als filosoof, dacht ik dat pater De Knecht ("superior, director scholasticorum") me als Gemertenaar wel gauw eens verlof zou geven om mijn familie in de Pandelaar op te zoeken maar toen dat maar

niet gebeurde nadat ik maanden braaf had afgewacht, besloot ik dan maar clandestien via allerlei achterafpaadjes naar de Pandelaar te sluipen. En omdat de meeste fraters wel hielden van een zoete inval, had ik meestal wel gezelschap. Vaak gingen we op vrije middagen overdag, maar soms ontsnapten we 's avonds laat via de plank over de buitengracht en slopen we via de tuin van de pastorie en via de Hoef en de paadjes vanaf de Achterhaag helemaal "achterum" naar de Pandelaar waar we vlak bij mijn ouderlijk huis weer op "d'n harde wég" terecht kwamen. In het donker zag je ons bijna niet in onze zwarte toog of donker pak en de paadjes waren in het maanlicht nog verwonderlijk zichtbaar als een zilverachtig lint in de donkere velden, langs beken die in mijn herinnering allemaal

“Rips” heten (excuses aan de veldnaamdeskundigen). Het werd dan wel eens laat; vandaar dat ik 's morgens vroeg in de koorbanken wel eens weg wilde dommelen. Pater De Knecht die waarschijnlijk zijn vermoedens had, probeerde wel eens listig, langs zijn neus weg, mijn toch wel vrome moeder wat informatie te ontfutselen: “Er komen zeker wel eens fraters langs, nietwaar mevrouw Vos?” “*Jao zeeker*”, *zín óns moeder dan ónna-ojzel*, “*dik ziej ik ze óp D'n Hulst óf De Kampe ánkèùre*”. Maar ze liet niks los! Iedereen in Gemert kende waarschijnlijk wel de fraters en paters die links of rechts hun adresjes hadden voor koffie of een borrel. “*Ieder hé z'nen taojs èn z'nen tóntel*” (ieder heeft bui-

ten zijn eigen huis wel een gezellig “buurtadres”), zei ons moeder altijd.

Het collegejaar 1962-1963 was mijn laatste jaar op het kasteel als eerstejaars theoloog. Behalve met de al genoemde docenten bij de filosofische opleiding kreeg ik hier ook te maken met dr. Martin van der Drift, dr. Bert van der Meulen (koosnaam “Bertje”) en drs. Jan Heijke. Het was de tijd van het tweede Vaticaanse Concilie met hoop op een nieuwe inspiratie in de kerk, maar onze generaal overste in Parijs, Mgr. Lefebvre, schreef ons vanuit Rome een brief over het dragen van de toog die in Nederland nog nauwelijks gedragen werd. We hadden toen een inspire-

Catecheseklas (zomer 1961) Petrus Dondersschool van frater Jan van Zeeland uit De Mortel (als een soort “frater Venantius”); rechts directeur Jacques Leemans.





Onderwijspersoneel Petrus Donderschool met katecheten, 1957.

render brief verwacht en dat schrijven was voor mij die al meer dan een jaar twijfelde, dan ook het breekpunt.

Als de dag van gisteren herinner ik me een avond, ik denk in mijn laatste jaar op het kasteel, in mijn eerste jaar theologie toen ik een kamer had boven in de Jezuïtenbouw, dat er kermis was en dat het geluid van de ker-

mismuziek over de buiten- en binnengracht mijn kamer binnenkwam (ik dacht "Tombe la neige" van Adamo: "triste certitude" ... "blanche solitude"). Op zo'n moment voelde je je toch wel erg opgesloten achter dikke muren en twee grachten! Met goede herinneringen aan een interessante en goede opleiding en aan studiegenoten en docenten die nog een warme plek in mijn hart hebben, verliet ik het kasteel zoals zovelen in die tijd en vooral daarna. Als je ging kreeg je twee burgerkostuums mee. Ik herinner me nog dat die gekocht werden bij Van Houtert maar wie er toen met me meeding om die te kopen, weet ik niet meer (pater G. de Kort, de econoom, of pater Van der Meulen, mijn biechtvader?).

Daarna moest ik in militaire dienst (gelukkig kende ik al enkele commando's uit het toneelstuk "Droom der gevangenen"), stu-

Frater Leo van Kessel gaat voor in een celebratie op de Pandelaarschool in 1958.



deerde Nederlands in Nijmegen en werd redacteur van het Woordenboek van de Brabantse Dialecten (WBD).

*“want ik ving Gímmert 't bééste
Hiejr stón m'n wiejg èn hiejr lajt ok
as 't Gòd belieft vùr maj de klòk”*

En binnenkort keer ik terug naar mijn geliefde Gemert waar mijn kinderen na mijn scheiding vanaf de leeftijd van de basisschool hun thuis hadden terwijl ik in Heijen en Dieren woonde.

In Gemert zal ik nog gelukkiger zijn want daar woont ook mijn lief.

Het zal hopelijk nog lang duren maar:

*“dan kömt 'r óp m'n kraojs te ston:
hajs hiejr vandon,
hajs hiejr vandon!”*

De jonge roeping?



Buurtend rond het kasteel

Ad Otten

Over Luttenbacher

"Ja," vertelt Jan Corstens, de nu 93-jarige oud-grossier in levensmiddelen, "ik heb ze in 1914 zien komen. Ik was pas 4 maar ik weet 't nog. Ze woonden een paar jaar op de verdieping boven het Patronaat in de Bonengang, later ons pakhuis. Ik heb ooit horen vertellen dat dat pand moet zijn gebouwd als bierbrouwerij. Daarna was het Café In den Boomgaard van Van Duinhoven en er was ook een overdekte beugelbaan bij. Rond 1900 kocht mijn opa het café en verhuurde het aan de pas-

toor als Patronaat en Alcoholvrij Lokaal. Niet de Bonengang maar de gang recht tegenover de Kerkweg was de hoofdtoegang. Het was er altijd druk en de paters en de fraters van de Heilige Geest kwamen er toen nog bij. Als ik er langs kom zie ik in mijn herinnering boven achter 'n raam, nog altijd 'n broeder, "die èrpel zit te skélle...". Archiefonderzoek wijst uit dat dat broeder Leonard (Albert) Koning uit Volendam moet zijn geweest. Van november 1914 tot september 1920 was hij de enige broeder-spiritijn in Gemert. Of Jan Corstens ook Luttenbacher heeft

Familie Luttenbacher in Gemert op het gouden priesterfeest van 'heerroom' (1953).



gekend? “Ja natuurlijk! Vanaf het begin tot kort voor zijn dood kwam hij bij ons thuis. Maar hij kwam overal. Ook bij Tinus-Jan Boeren, onze voerman, die met z'n zus in de Bonengang woonde. Tinus vroeg iedereen: ‘Parlez-vous français?’ Dat had hij van Luttenbacher.” Jan heeft ook Luttenbachers familie opgezocht in Fellerin in de Elzas. Die had hij leren kennen op het gouden priesterfeest van hun heerroom. Jan herinnert zich dat Luttenbacher officieel geen Fransman was, maar een Duitser. Kort voor zijn geboorte had Duitsland namelijk de Elzas ge-

nexeerd. Fellerin lag op de grens en werd pas na de Eerste Wereldoorlog weer helemaal Frans. In de oorlog van 1914-1918 had Luttenbacher daardoor een broer in het Duitse en een broer in het Franse leger.

Over de relatie met de zusters

Zuster Antonia, portierster van het gasthuis waar rector Luttenbacher tientallen jaren achtereen dagelijks in de kapel de mis opdroeg, moet op de vraag of ze hem

gekend heeft ooit hebben geantwoord: “Öch jónge, ‘k ston ‘r mí óp èn ‘k góng ‘r mí no béd!”. Odulpha, de laatste overste van Nazareth, moet er hartelijk om lachen. Maar het is haar ernst wanneer ze zegt: “Spiritueel stonden wij zusters Franciscanessen altijd heel dicht bij de Paters van de Heilige Geest. Tot ons vertrek in 2000 hadden we officieel een witheer van de Abdij Berne als rector, maar pater Martin van der Drift was onze biechtva-



Cyrl noemt alle vrouwen ‘Annie’. Ook ‘de maagd’. (foto: Jo van Schalen, 2004).

der!”

Van broeder Cyril Clijsters weten we dat hij op Nazareth voor Abraham moest spelen toen Zuster Bonifacia 50 werd. Cyril had nog geprobeerd het af te houden met het argument dat toch eigenlijk een Sarah ten tonele moest verschijnen, maar dat hadden de zusters resoluut opzij geschoven. Hun Bonifacia moest op 'r vijftigste een man met een baard krijgen. Cyril! Voor de baard werd gezorgd. Dat Bonifacia meteen de ware aard van Abraham zou doorzien kon de feestvreugde alleen maar verhogen.

Nog meer over Cyril, manus-van-alles

Cyriel blijft 'n verhaal apart. Met z'n 29ste kwam hij in Gemert. Dit jaar veertig jaar geleden. Hij kwam in de keuken. Nu is hij nog, zoals hijzelf zegt, de foerageur van 't kasteel. Wat Cyril op zijn aan twee zijden met tassen behangen brommertje in die veertig jaar niet over de brug heeft gebracht? Dat is niet te filmen. En wanneer hij inderhaast ooit iets had vergeten, dan schoot hij vlug binnendoor bij de pastorie over de balk over de buitengracht. Heb je broeder Cyril met boodschappen-tas daar nooit uit de gracht zien klimmen? Wij wel!

*Gezin van architect
Magis op visite, 1943.*



En Cyril had altijd een zegje klaar. *“Nog iets lekkers van Bekkers!”* of *“Nog 'n worst van de Corst!”* Cyril had in het dorp een heel scala aan *“hofleveranciers”*, zoals hij het zelf zegt. Met zichtbaar genoeg kijkt hij er op terug: *“Bij Noud van Schijndel begon ik 's morgens altijd met 'n lekker bèkske koffie”*. Heel Gemert heeft Cyril leren kennen en niet alleen van de boodschappen. Sedert de tweede helft van de jaren zestig was hij als opvolger van broeder Gabinus ook schoenmaker-portier in het poortgebouw. *“Ja, ik heb heel wat paters 'n hak gezet,”* knipoogt Cyril vrolijk, *“maar ik moet nu even naar mijn achternichtje kijken!”*. Over het tv-scherf spurt het Belgische tennissenomeen Kim Clijsters in de finale van de Australië-Open. *“Mijn tweelingbroer Mathieu woont ook in Australië met Marietje. Broeder Methode heette hij vroeger. Hij was in de Centraal Afrikaanse Republiek. In de missie. Een tijdlang was hij ook bij ons op het kasteel. Samen zijn we toen naar Lourdes gegaan en daar heeft hij Marietje leren kennen. Ik ben op zijn 'wedding' geweest in Australië!”* en dan opeens wijzend naar de TV: *“Let op: Ons*

Kimmetje gaat winnen!!"

Cyril was in de jaren zeventig jarenlang de vaste babysit van Ambro Sanders die toen nog in het Molenbroek woonde. Eerder dan Ambro wist Cyril dat hij met zijn gezinnetje kon verhuizen naar de ouderlijke woning in de Virmundtstraat. Cyril was het ter ore gekomen dat de ouders van Ambro 'n plaats was toegewezen in Ruijschenbergh. Zo gebeurde het dat Cyril kwam babysitten en en-passant mededeelde: *"As ge vanavond thuis komt, kunde meteen beginnen in te pakken!"*

Ten slotte: Cyril is zelf ook al jaren en jaren hofleverancier, en wel van prins Carnaval. De jaarlijkse stampot voor de *"boerebrulleft"* op carnavalsdinsdag komt namelijk uit de kasteelkeuken en Cyril is de kok-leverancier.

Over de oorlogstijd

Adriaan van Zeeland (73 jaar) is vanaf zijn geboorte één van de naaste burens van de spiritijnen. Hij woont op Witte Brug 1, de boerderij met het keske van de gekopieerde O.L.Vrouw van Gemert die de kasteelpoort bewaakt. Adriaan vertelt dat hij van z'n moeder in de oorlogsjaren niet in *de bééste kaomer* mocht komen, omdat pater Loffeld, in 1941 de oprichter van de heemkundekring, daar zijn bibliotheek had ondergebracht. Alles was los opgestapeld. De hele kamer vol. Adriaan vertelt van *'ne paoter* Meekers die twee keer per dag naar de Engelse zender kwam luisteren op *'de ópkaomer'*. Hij brevierde *'van 't laanks'* door de kasteellaan en schoot dan vlug *'haj óns'* naar binnen. Adriaan vertelt over opa Peerke Slits die de paters op 't kasteel regelmatig extra vlees bezorgde. *"Ze zaoten 'r d'n hille orløg mí 'n pár hónderd man èn han ècht niet genóg án die bónne."* Peerke moet ooit vanuit de

Grote wandeling naar de Gerwense bossen, 15-4-1941. *"De boterham met koffie wordt per sjeesje gebracht"*; bij het paard: *"een boer van de Lodderdijk"*, links van hem Jacques Strick, de kasteel-overste.





Samenzweeters? Peerke Slits en overste Strick, 1943.

Kampen via de pastoretuin en de daar aanwezige houten balkbrug over de buitengracht, 'n koe illegaal naar de paters hebben gesmokkeld. Herman Leenders, die ook in het complot zat, slachtte die koe in de douches van de spiritijnen, waarna ze zich daar drie dagen niet hebben kunnen wassen omdat alles vol lag met vlees.

Overigens hielden de paters in het poortgebouw in de oorlogstijd zelf ook nog steeds een vijftal koeien maar die waren voor de melk. Verder hielden ze varkens in de ommuurde moestuin en kippen in de kruidentuin. "En ónze vadder (Johan van Zeeland-red.) zaot nòg driej daog vaast in D'n Bósch vùr 't smòkkele van èjkes vùr 't kasteel".

Heel goed weet Adriaan verder nog - hij was toen 10 - hoe de hele boerenstand van Gemert met karren en paarden de paters te

hulp schoot bij de sloop van de op 11 mei 1940 verwoeste jezuïetenbouw. Alle puin werd gebruikt voor de ophoging van de kasteellaan en de Scheidiuslaan. Toen in 1972 het Landjuweel werd gehouden in park en achterland van het kasteel en er dwars door de Kasteellaan een sleuf voor een waterleiding gegraven moest worden hebben ze van èremoej een kraan moeten laten komen.

Adriaan wist meteen dat dat kwam door 't degelijke aanstampwerk van de jonge boerenstand in de oorlogsjaren.

Adriaan vertelt verder van de dagen kort voor de bevrijding in september 1944. De bewoners van Witte Brug en Hoef moesten toen evacueren naar het kasteel. Eén persoon per gezin mocht thuisblijven. De rest 'logeerde' voor de duur van drie nachten in de kelders van de jezuïetenbouw. Het kasteel zat stampvol. Zo'n 200 paters, broeders en



Gemeenteontvanger Jan Rooyackers geeft 'boekhouden' op het kasteel, 1942.



Puinruimers en sneeuwruimers, 1941/1942.





Benzineleiding in De Rips, april 1945.

studentenfraters, 50 buurtgenoten, en daar bovenop nog 'ns 100 Duitse militairen die zich in de nieuwbouw hadden ingekwartierd.

Verder stond de Hoef en de Kasteellaan vol Duitse tanks, die gelukkig op 25 september 1944 in alle vroegte vertrokken. 's-Middags kwam er al een Engelse tank over de Schabbert. De Engelsen legden meteen een benzineleiding aan ergens vanaf de Beeksedijk door de Schoorswinkel naar de

bedding van de Rips en vandaar naar het 'Mèrtveld' waar het hele geallieerde leger leek te komen tanken.



Adriaan van Zeeland tussen externe studenten, middelste rij vierde van rechts. Pater Louis Soontjens zittend uiterst rechts; 1943.

Nog tot in december 1944 'stikte' het achter het kasteel van de Engelsen. Bij Van Zeeland op stal moesten ze over de soldaten heen-stappen. Adriaan herinnert zich 'n *hillemol dūrgedrējde* Engelse officier, net terug van Overloon. In die spannende tijd hoefde Adriaan wekenlang niet naar school. Hij kreeg toen met jongens uit de buurt privéles op het kasteel. "*Paoter Louis Soontiëns wās ónze míster!*"

Schaatswedstrijden

Menigeen denkt dat het schaatsen voor het Gemertse publiek op de kasteelgrachten pas dateert van na de oorlog, maar dat is toch niet waar. Jan Corstens leerde daar al schaat-

sen vóór 1920. "*Van Claartje Clement héb ik 't geleerd,*" zegt Jan, "*ga 't maar vragen, ze woont hier ook in Ruijschenbergh, 96 zal ze zijn, maar ze weet 't nog allemaal!*"

Hoe het ook zij, na de definitieve vestiging op het kasteel van het grootseminarie van de spiritijnen werd de binnengracht voor de schaatsminnende Gemertenaar voor langere tijd verboden gebied. Maar dat park en gracht nu zo streng bewaakt werden? Martin Colen, van grossierderij Colen op de hoek Binderseind-Kasteellaan waar in het pakhuis (nu: De Hoefpoort) altijd zakken met etens-waren voor het kasteel klaar stonden, getuigt van het tegendeel. "*Toen waj kléén waore (Martin is van 1930) laoge waj aald óp 't kastaël èn ik bèn 'r nooit ewég gejaogd. Inteegendeel! Ik héb 'r ok veul geroeijd mí*

Op retraite met de op kolen gestookte 'Vitesse', 1943. Op de voorgrond drie kinderen Colen.





Schaatsfestijn in 1954.



ónze Gijs èn ónze Jan. Waj liepen aald gewoon óvver de breug 't párk in. In 't párk stikten 't toen van de íkhorntjes. Ínne kaër in de waèk han de paoters hullieje vaaste waandeldag. Gímmert zág dan smèèrges èfkes zwárt van al die paoters. Smiddes koonde ze dan in grúupkes teegekómme in Sint Tünnis òf nòg wejter ewég!" Martin kan zich herinneren dat er een frater bij was die altijd 'n skúpke mee nam op de wandeldag en dat die de onderweg gevangen konijnen en eekhoortjes later los liet in het park. Langs de binnengracht lag er indertijd 'n grote konijnenberg. Dan herinnert Martin zich opeens hoe een frater de overste probeerde te jennen met: "Overste, er schaatst 'n dame op de binnengracht!" en dat de overste toen heel opgewonden reageerde met "Wablief!?" en op hoge poten actie ging ondernemen om vervolgens te constateren dat de schaatster An Colen was, het 7-jarige zusje van Martin. Heel Gemert herinnert zich ook nog de spectaculaire schaatswedstrijden die de congregatie organiseerde op de binnengracht ergens in de jaren vijftig. Wedstrijden van paters, broeders en fraters. In toog. De grachten omzoomd met Gemerts publiek. "Ik was 'n jaar of tien. Hartstikke spannend. Er werd rond het kasteel geschaatst tegen de wijzers van de klok in. Start en finish onder de hoge houten brug naast het botenhuis. De deelnemers startten allemaal tegelijk. Dat was wèl even dringen onder de brug bij de donjon. En dan zie ik ze aan de kant van de kerk alweer onder de brug doorkomen. Pootje-over en met vinnige slagen kris-kras-kris-kras weer op volle snelheid komend. 500, 1500, 5000 én 10.000 Meter (26 rondjes!): alles in één dag."

Na de oorlog groeide het schaatsen rond het kasteel voor heel jong Gemert als vanzelf uit tot hét grote winterevenement in het dorp. In de lange winter van 1962/1963 werd tot in

het donker ook stevig getraind voor de elfstedentocht. Ook waren er weer wedstrijden van paters, fraters en broeders, maar niemand schaatste meer in toog. Iedereen weet ook nog dat 't kasteel toen 'n echte schaatscrack in huis had: Herman Boeren, dirigent van het fraterskoor, won alle afstanden.

't Kasteel vanuit de Hoef

'Ik wás aèn jaor aawd toen waj óp de kestaël-hoewf kwaome woone," vertelt de bijna 76-jarige Harrie Vereijken. "Ónze vadder, Johan Vereijken, nom de paacht van de Hoewf in 1929 óvver van oopa Tinuske Vereijken èn die ha de hoewf wír van z'n skonvadder Peer de Louw. M'n grotmoeder Pietje de Louw is nòg geborre óp de aaw hoewf óp 't kestaël. De hoewf zit dus al haël laang in de femielie! Uurst wiejr 'r gepaacht van Scheidius, toen van de jezwiete, èn ónze vadder van de Paoters van d'n Haajlege Gíst." De kasteelhoeve moet in 1873/1874 zijn gebouwd in opdracht van Scheidius nadat de oude hoef - een vleugel haaks op het poortgebouw aan de buitengracht - was afgebrand. Harrie kent alle verhalen uit de familie: "Toen ónze vadder óp de Hoewf kwam, wás 'r nòg 'ne pòtstal èn allie-jen oopa, Jupke va Zeeland, hé die pòtstal toen verbaowd tòt grupstal. 't Grooët onderhawd is dornoo vort aald gedon dùr de broeders van 't kestaël. D'n ooverste kwam dan uurst aald kiejke òf 't wèl ècht noddeg wás. De paoters waoren haël zaoineg èn han aald gèld tekòrt... Luttenbacher, óp 't lèèst mí z'ne witezéjen baord, ziej 'k nòg kómme. Aald kòrt no nêe-jaor kwam ie skoje vùr z'n stuudente. Dè wás trádiesie! Vùr 't betaole van de paacht moese waj òp d'n uurste novèmber aald no 't kestaël èn òp 't ènd van 1971, toen 't dak, de dùrre èn de raome tetaol versleete waore,



Familie Vereijken, zomer 1938. Vlnr onder: Frans, Joke, Adriaan, Maria, Cor, Dientje; midden: Harrie, Sjeff (op schoot bij) Johan Vereijken, Maria Raaijmakers met Jantje op schoot, Pieta; achter: Martien en Anna. Het gezin kreeg in 12 jaar 12 kinderen.



*hébbe de paoters gevraagd òf
waj de hoewf nie wilde
kooëpe?*

Jan, de jongste van de twaalf kinderen Vereijken, kocht in 1972 de kasteelhoeve met circa 1,5 hectare grond. De pacht van nog zo'n 13 hectare bleef zoals die was. Het contact met de congregatie is er

niet minder om geworden. Harrie liet in 't poortgebouw nog heel lang de schoenen repareren die broeder Gabinus speciaal voor hem op maat had gemaakt. En broeder Matthias - "zeg maar Mat" - komt tot op heden nog elke week naar de Hoef, met 'n bolderwagentje achter de fiets, 20 liter verse melk halen voor de kasteelbewoners. "Waj zén ónderín aald goej buure gewíst. In d'n orlòg toen 't kestaël álleng vól zaot, sliejen 'r baj óns in de vürkaomer zés broeders. En waj kwaome ok veul óp 't kestaël as ze bevobbeld 'n pèrd nooddig han. Óns álleng femielie is trawes ok óp 't kestaël getraowd. Óns Pieta wiejr zuster van d'n Haajlege Gíst in Afrika. Èn toen ónze vádder èn óns moeder vajfèntwántig jaor getraowd waore, kwam Luttenbacher mí 't haël kestaël óp de resèpsie. Èn naw as ónze Jan jaoreg is, dan kómt nòg aald paoter Jan Woolderink. Ze zén óngevaër aeven aawd, kòmmen aajt dezèlfde buurt, èn... 't is gewoon buurt geblívve!"

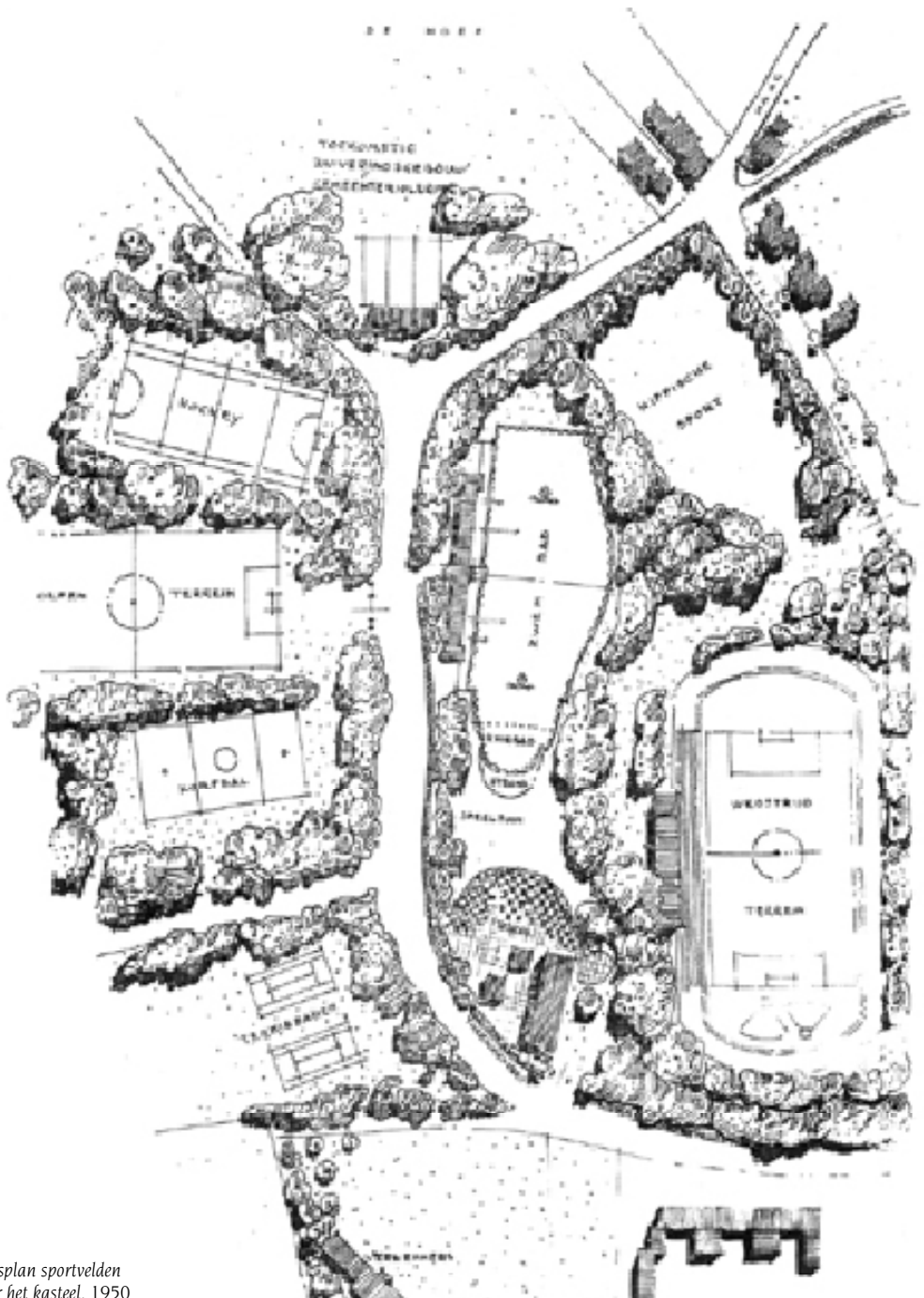
Dien Beekmans-Vereijken, de zus van Jan en Harrie, kan 't allemaal bevestigen: "Jao, jao, waj waoren haël wit mee 't kestaël. Toen ze baj óns allemol nòg kléén waore, kwam ooverste Strick óp Sintereklos mí 'ne vólle kòrf. Die hálden ie dan óp ónder de fraoters, die vür óns allemol 'n klánneghajdje moese inlívvere. Èlk jaor keeke waj 'r wír no aajt òf d'n ooverste nòg nie kwam." En waar de overste ook voor zorgde? Dien haalt een ingelijst dokument uit de gang van de Kasteelhoef. Het is 'de vaderlijke zegen van Paus Pius XII' voor het gezin van Johan Vereijken en Maria Raaijmakers bij gelegenheid van hun zilveren bruiloft. Het is ondertekend: 'Ex aedibus Vaticanis die 14 juni 1950'.

Voetballen en samen bouwen

Toen in het begin van de jaren vijftig de

gemeente Gemert op de Berglaren driftig aan het bouwen sloeg voor de opvang van maar liefst 120 Nederlands-Indische gezinnen kwam daardoor voetbalclub RK GVV opeens zonder voetbalveld zitten. Overste Piet Pelt kreeg 't bij boer Vereijken toen gedaan om het weiland pal voor de deur van de kasteelhoef tijdelijk als voetbalveld ter beschikking te stellen. "Elaën Sóndes èn elaën vür 't uurste élfstal," herinnert Harrie zich, en: " tòt 'n ketiejr vür de wédstrejd liejpe waj nòg de koejestrónt van 't vèld te sköppe." Desalniettemin droomde de gemeente zich al een imposant sportpark achter het kasteel waarbij zij de kasteelhoef op termijn in gebruik genomen zag als sportcafé annex douches en kleedruimtes. Lo Spildoorn, directeur Gemeentewerken, maakte voor het Gemeentelijk Draaiboek 1951 zelfs een planontwerp... Harrie Vereijken: "Geleuf már dè waj bléej waore dè GVV no twí jaor in de Müllestraot terèècht kós."

Er zijn voorbeelden te over hoe omgekeerd ook de Gemertse bevolking de paters te hulp schoot in een noodsituatie. De jonge boerenstand haalde 'vür de paoters' bij de boeren al in de tijd van Luttenbacher aardappelen op. Bij de wijding van een priesterzoon werden van oudsher de families al bij Gemertse gezinnen ondergebracht. En dan waren er nog permanent de financiële tekorten. Op verzoek van overste Krien Houdijk werd op 5 maart 1960 een Comité 'Vrienden van het Kasteel' in het leven geroepen, die zich ten doel stelde met inzamelingsacties onder de bevolking enig soelaas te bieden voor de geldelijke nood van de kasteelcongregatie. Oud-textielabrikant Arnold van den Acker heeft er nog 'n dikke archiefmap van bewaard met allerhande paperassen. Duizenden guldens zijn er opgehaald. Ook de in het comité vertegenwoordigde



Schetsplan sportvelden
achter het kasteel, 1950

gemeente werd geprest 'n duit in 't zakje te doen. In plaats van vroeger Luttenbacher *skojde* voortaan 'de vrienden van het kasteel'. Regelmatig zorgden die ook voor een stoffelijke tegemoetkoming. Zo zal het niemand verwonderen dat de Van den Acker's het kasteel voorzagen van handdoeken. En van aannemer Sjef Hendriks, ook lid van het comité, herinnert zich zoon Jan: *"Ónze pap lág inder-tejd héél dik óp 't kastaël èn zeeker as ze daor ánt baowe waore."* Op het kasteel weten ze dat ook nog. Broeder Klaas Hettinga: *"Wij deden alles zelf. Alleen wat in de missie niet hoefde, zoals de aanleg van een verwarmingsinstallatie, dat werd uitbesteed. Maar dat alles nam niet weg dat wij bij de bouw van de refter in de gracht bijvoorbeeld, heel veel hulp kregen uit het dorp. Sjef Hendriks stuurde ons Piet van Hout met een vrachtwagen voor het aan- en afvoeren van bouw materiaal en puin. Sjef liet ook de brandweer de gracht droogpompen. Wist je trouwens dat we de refter op palen hebben gebouwd? Hydraulisch drukten we die tien meter in de slappe grond van de gracht. Peter van Ommeren hielp met het stucwerk, Van Wetten met het tegels zetten, Ponjé uit Handel leverde een transportband, en ga zo maar door. Ook met de renovatie van de kapel kregen we veel hulp en... rekeningen zijn er volgens mij nooit gestuurd. Vier jaar heb ik in Gemert gebouwd voordat ik naar Afrika ging: 'n Mooie tijd!"*

Op het kasteelkerkhof

'Rond het kasteel' raak je niet uitgeburt en er is nog zoveel onbesproken. Over Gemertenaren die missionarissen opzochten in de missie. Acties voor Gemertse missionarissen en missiezusters in Afrika, de Gemma. De brandweer die een waterpomp reviseerde

en ging afleveren in het dorp Dioundou van Zuster (van de Heilige Geest) Corrie Wassenberg in Senegal. De tractor die bij het 100-jarig bestaan van de NCB in 1998 naar Afrika werd gestuurd. Sonja van den Eijnden en Ido Cranen die op Portugese les gingen in het kasteel alvorens als ontwikkelingswerker naar Brazilië te vertrekken. Enzovoort, enzovoort. En terwijl dit geschreven wordt zijn Gemertse Drumknaauwers met medewerking van een aantal Gemertse bedrijven bezig met de herbouw van het een paar jaar geleden totaal vernielde antieke tuinprieel in het kasteelpark. Het wordt weer prachtig! *"Kom 's mee naar 't kasteelkerkhof,"* zegt de van Erp geboortige pater Piet Delisse, *"daar komt de hele provincie te liggen. Er zijn er al zo'n 500 maar het worden er tegen de 700."* Allemaal religieuzen van de Heilige Geest waaronder zes bisschoppen en twee apostolisch vicarissen. De kruisen zijn echte graven. De andere zijn herinneringsstenen. De grafsteen van Luttenbacher staat centraal en is ietsje groter. Bij elke naam heeft Piet een verhaal. *"Mgr. Anton Maanicus was mijn bisschop in Oubangi Chari. Hij is hier gestorven maar ginds begraven op verzoek van de regering van de Centraal Afrikaanse Republiek, vanwege zijn verdienste daar. Daar 'liggen' broeder Bernard Heemskerk en pater Walter Gillijns. Zij zijn in 1962 in Congo vermoord. En daar ligt Loffeld. Van hem heb ik nog les gehad."* Loffeld was niet alleen de oprichter van de heemkundekring in Gemert maar vanaf de jaren dertig was hij ook de vaste medewerker van de Gemertsche Courant. Hij heeft veel belangstelling gewekt voor de kasteelgeschiedenis. *"En daar ligt pater Wim Graat uit De Mortel. Hij overleed aan malaria in het vliegtuig op weg van Tanzania naar huis."* Piet blijft wijzen en vertellen: We passeren pater Loogman, dé pionier van de nu op schrift gestelde Swahili-

taal. Pater Nol van Dommelen uit Esdonk. Pater Marinus van Duijnhoven - Piet's voorganger uit Erp - hij was propagandist van de congregatie en trok met films door het land. Broeder Bruno van Dooren, een Gemertenaar. Broeder Piet van Ekert uit Helmond, neef van oud-wethouder Frans van Ekert. Pater André Schafrath, zoon van de gemeentesecretaris van Gemert, de latere burgemeester van Boekel. Pater Philippens, "d'n dikke Philippens", professor theologie in Gemert en heel lang rector van het klooster in 't Aarles Broek. Dan staan we stil bij pater Krien Houdijk. Heel Gemert heeft hem gekend: Krien was een duizendpoot. Hij was overste in Gemert en hier zeer gezien.

Lefebvre dirigeerde hem naar Brazilië. Na het terugtreden van Lefebvre ging Krien naar Rome, kwam weer terug in Gemert en ging van hieruit een paar maanden per jaar naar Afrika, vooral veel naar Angola. Hij werd ook pastor in De Mortel, en hij is ook 'de aanlegger' van het kasteelkerkhof. Hij kwam uit Boskoop en haalde, met Mortelnaar Jan Tielemans, ook alle *plantgerèëj* daar vandaan.

"En dat is mgr. de Lange, bisschop van Tefé in Brazilië, 'n neef van Joop bij ons op 't kasteel... En daar: pater Franken, jarenlang werkte hij met president Nyerere in Tanzania. Hij is Tanzaniaan geworden. En daar: ... En daar..."

Na de (wereld)rondleiding van Piet gaan we 'op de koffie' bij pater Martin Wilson, met z'n 61 jaar de jongste van de communititeit. Hij is de archivaris van het kasteel. Hij beheert 'het

Fanfare van fraters onder leiding van Krien Houdijk, circa 1954.





Voorbereiding tot de bouw van de kapel, 1935.





Samen rond een tafel: De Kapelgroep

Frans van Hattum

'Je kunt je toch niet voorstellen dat Jezus iemand zou overslaan.' Deze uitspraak, opgetekend uit de mond van pater Martin van der Drift, is in hoge mate typerend voor de sfeer van de 'Kapelgroep' in Gemert, waaraan hij als pastor verbonden was, tot hij stierf.

Wat Jezus deed, is de hoogste norm voor een christelijke gemeenschap. Als Jezus bereid was om naar iedereen te luisteren, met iedereen te spreken, met iedereen het brood te breken, dan moeten zij die samenkomen in zijn naam diezelfde bereidheid hebben. De 'kapelgroep' wil dan ook een oecumenische gemeenschap zijn, open voor alle gezindten. Heilige teksten uit andere levensbeschouwelijke culturen worden met groot respect behandeld en zijn regelmatig in de vieringen aanwezig.

De kapel waaraan de 'kapelgroep' zijn naam ontleent is de kapel van de Paters van de Heilige Geest in het kasteel van Gemert. Vroeger, tot aan het begin van de zestiger jaren, was de kapel bijna exclusief het domein van de congregatie. Vijftig, zestig jaar geleden werden in de kapel wel eens bijeenkomsten gehouden van de Mater Amabilisschool en de zogeheten Kleine Familie, die bestond uit tieners die juist het Heilig Vormsel hadden ontvangen. Behalve spiritijnen en een enkele kerkmuis, kwam er verder alleen familie-op-bezoek en bij uitzondering werden op hoge kerkelijke feestdagen wel eens enkele 'weldoeners van de congregatie' uitgenodigd om vanaf het koor

een viering mee te maken.

Vervlochten

In de aanloop naar Vaticanum II kwam er verandering in die situatie. In het opleidingsprogramma van de seminaristen van het kasteel werd de verplichting opgenomen om sociaal werk te doen in het dorp. Priesterstudenten leidden de verkenners, trainden jeugdige voetballertjes, speelden toneel bij de KPJ en als hun theologische opleiding vorderde, gaven zij godsdienstlessen op de scholen. Er ontstond een net van relaties tussen de seminaristen en inwoners van Gemert. Steeds vaker verschenen er leken op het koor bij de vieringen in de kapel. Van de voetbalclub, van de verkennerij, onderwijzend personeel. Congregatie en dorpsgemeenschap raakten vervlochten. In de kapel was van die vervlechting vooralsnog niet veel te merken. De paters zaten op het grote priesterkoor voorin, op koorbanken die tegenover elkaar waren opgesteld. De broeders bevolkten de kerkruimte. Vanuit het kasteel betraden paters en broeders direct de kapel. Als leken uit het dorp een viering bijwoonden, namen die plaats op het koor, achter in de kapel. Dat was destijds rechtstreeks van buitenaf toegankelijk.

De jaren zestig waren een tijd van grote veranderingen op het gebied van geloofsbeleving en liturgie. Zoals zoveel kerken werd ook de kapel ingrijpend verbouwd. De schei-

ding tussen leken, broeders en paters werd opgeheven. De kapel werd een eenvoudige ruimte met een klein priesterkoor. De koorbanken werden verwijderd.

Vanuit de binnenplaats van het kasteel, met een achter de donjon, werd een trap naar beneden aangelegd. De dubbele deuren geven nu toegang tot de kapel zelf.

Lekenkerk

De theologiestudenten die nog altijd op het kasteel woonden, waren intensief betrokken bij de kerkelijke vernieuwingsbeweging. Dat beïnvloedde de sfeer van de vieringen in de kapel. Vooral kritische, maatschappelijk actieve gelovigen werden daardoor aangetrokken. Ze werden vaste bezoekers. Toen in 1969 het seminarie werd opgeheven, vormden zij

de kern waaruit de 'kapelgroep' zou gaan groeien. Martin van der Drift werd aangezocht om deze groep pastoraal te gaan begeleiden. Hij stemde daarin toe, maar stelde als voorwaarde dat de 'kapelgroep' nieuwe mogelijkheden moest bieden voor het beleven van het kerk-zijn in het Gemertse. Binnen de parochie Gemert bedienden drie kerken de drie wijken waarin zij gelegen waren. De kapel van het kasteel zou categoriale zielzorg moeten bieden. Het eigene, datgene waarin de kapel zich zou onderscheiden van de lokale zielzorg, zou gevonden moeten worden in een actieve rol van de 'leken'. De inspiratie tot die opstelling vond Martin van der Drift in het Pinksterverhaal. Dit vertelt immers dat alle aanwezigen de Geest kregen en dat het is de moeite waard om te luisteren naar eenieder die in de Geest het woord voert. Bisschop

Familie-op-bezoek en bijzondere gasten komen er al van oudsher. Op de ene foto Town-major Drake met echtgenote (12-8-1945), op de andere pater Nol van Dommelen - juist terug uit Angola - met zijn moeder (2-12-1945).



Bluysen ondersteunde deze opzet en gaf de kapel officieel de ruimte om te experimenteren met nieuwe vormen in de liturgie. De openheid voor het nieuwe, de bereidheid tot het experiment, kenmerkt nog steeds de 'kapelgroep'. Maar er is ook openheid naar de grotere verbanden van kerk en samenleving. Open in de zin dat alles wat in die verbanden leeft in de vieringen ter sprake kan komen. Maar ook open in de zin dat iedereen op de vieringen welkom is. De kapelgroep is niet een organisatie waar men lid van kan worden. Iedereen die dat wil kan aansluiten. Voor één keer. Vaker dan eens. Maar altijd zonder enige verplichting.

Het volle leven

In de vieringen van de kapelgroep was er van meet af aan ruimte voor inbreng van leken. Tot ongeveer 1994 krijgt de lekeninbreng vorm in het verzorgen van de dienst van het

woord. Aan het eind van de woorddienst werd pastor Van der Drift dan uitgenodigd om voor te gaan in de viering van de eucharistie. De woorddiensten vertonen een grote diversiteit. Soms verrast iemand met een originele lezing van een bijbeltekst. Soms komen zaken uit het volle leven aan de orde. Iemand vertelt waarom hij zich uitslooft voor Amnesty.

Een ander houdt een ontroerend verhaal over haar twijfels in het opvoeden van haar kinderen. Een groep jongeren verzorgt een bijeenkomst na een indrukwekkende reis naar Kameroen. Regelmatig zijn er gastvoorgangers. Uit de christelijke tradities, maar soms ook uit andere levensbeschouwingen. Ook moslims en humanisten, gingen voor. Dat levert verrassende perspectieven op. Visies ook, die niet altijd met elkaar te rijmen zijn. Binnen de 'kapelgroep' probeert men verschillen in visie te beschouwen als de rijkdom van een traditie die verschillende, soms zelfs strijdige interpretaties



Mater Amabilisschool viert Maria Boodschap in de kapel, 25 maart 1951. Alle meisjes dragen een hoofddoekje!

toestaat, zonder dat dit de eenheid van geloven verstoort. In de vieringen wordt eerder met respect geluisterd, dan dat men discussieert. En mocht een zoeken soms al op een dwalen lijken, dan nog overheerst de overtuiging dat een gemeenschap die in Jezus' naam samenblijft uiteindelijk elk dwalen corrigeert.

Verder zonder priester

In 1992 werd in de groep voor het eerst de vraag gesteld: 'wat doen we als Martin ons ontvalt?' Martin van der Drift wordt in dat jaar eenenzeventig. Doordrongen van zijn eigen sterfelijkheid als hij is, is hijzelf een van de eersten die het noemt: 'wat als ik er niet meer ben?'

Die vraag was de opmaat voor een proces van zoeken naar nieuwe vormen. Lastige vragen rezen op. Is een priester onmisbaar? Kan een gemeenschap blijven vieren als de ambtsdrager wegvalt, of een zondag vrij heeft? Eindigt met de voorganger de groep, de gemeenschap, het vieren?

Allerlei vormen werden door de groep uitgetoet. Een drietal modellen komt uiteindelijk bovendrijven. Zij hebben hun waarde bewezen. Uiteraard is dat nog altijd de eucharistie, als er een priester voorgaat. Ook de woord- en gebedsdienst is blijvend. Maar het meest voorkomende model is dat van de viering met brood en beker. In 2003, het jaar waarin pater Van der Drift stierf, was er 51 maal een viering op zondag, daarvan waren er 9 eucharistievieringen, 41 brood en beker vieringen en 3 woord- en gebedsdiensten.

De viering van brood en beker

Bij een brood en beker viering staat er brood

op tafel, een beker met wijn, kaarsen. Alles wat nodig is om als mensen te kunnen samenleven, is aanwezig: iets te eten, iets te drinken, het licht van de inspiratie die wij kunnen zijn voor elkaar, als wij ons in Jezus met elkaar verbonden weten. We weten ons, als we zo samenkomen, in lijn met Jezus en door hem heen, met de Joodse traditie waarin hij stond, die hij doorgaf en interpreteerde. We noemen die verbinding als we samenkomen. Wat we niet doen, is de instellingswoorden uitspreken. We vermijden dat uit respect voor de traditie, waarin die woorden aan de gewijde ambtsdrager zijn voorbehouden. Elk van de leden van de kapelgroep kan voorgaan in zo'n viering. Om dat mogelijk te maken zijn we anders naar het priesterschap gaan kijken. Studie van bijbel en traditie hebben ons duidelijk gemaakt dat er eigenlijk maar één priester is, en dat is de gemeenschap. Iedereen waarvan de gemeenschap dat accepteert, kan dus als voorganger optreden. En waarom zouden we dat niet accepteren van elkaar, zolang het maar gebeurt met respect? Gewoonlijk gaat degene die voorgaat in de dienst van het woord, ook voor in de viering van brood en beker. In 2003 verzorgden 26 leden van de Kapelgroep een of meerdere malen een viering. De kapel is nog slechts een enkele keer het terrein waar een viering zich afspeelt. Bijna alle bijeenkomsten vinden tegenwoordig plaats in de kleine aula.

Komen en gaan

De heterogeniteit van de groep wordt onder het koffiedrinken na de viering zichtbaar. Eenieder heeft zijn voorkeurscontacten. Mensen die men graag even spreekt, waar men voor komt zelfs. Men zoekt een vertrouwde kring. Toch, die kringen zijn anders

van week tot week en principieel open voor wie zich in de discussie of het gesprek wil mengen.

De verscheidenheid neemt niet weg dat mensen blijven komen. Iets is er, dat deze groep samenbindt. Nieuwe gezichten duiken regelmatig op. Mensen komen een aantal malen 'op zicht'. Sommigen haken af, anderen blijven af en toe eens komen, weer anderen groeien toe naar de kern van de groep, al dan niet actief de vieringen mede vorm gevend. Maar er zijn ook eertijds bekende gezichten verdwenen. Mensen hebben afgehaakt. Afgehaakt vaak juist op grond van een grote betrokkenheid. Sommigen werden uitspraken van het kerkelijk leergezag zozeer een doorn in het oog, dat ze niet meer bij deze kerk wilden horen. Ze lieten zich officieel uitschrijven. Anderen konden zich niet

verenigen met de koers van de 'kapelgroep' en bleven weg. Het ging hen te vlug, of juist te langzaam. De eersten vonden veelal hernieuwd onderdak in de wijkkerken. De laatste categorie werd kerkelijk dakloos.

Het zijn de slechtsten niet, die op deze manier verloren raken. Het blijft betreurenswaardig dat een grote kerk, één die zoveel verschijningsvormen kent als de katholieke, er niet in slaagt deze oprechte zoekers een thuis te bieden. Want Jezus zelf had hen ongetwijfeld graag om zich heen gehad. Hij zou niet één van hen hebben overgeslagen.

Kapeldienst tijdens derdewereldfestival, 1988.





Martin van der Drift temidden van de families Van Dam en De Sadeleer, juni 1961.



Kasteel Opvangcentrum

Rob de Haas

De paters en broeders van het kasteel hebben altijd mededogen betoond met minderheidsgroepen en mensen met een andere culturele achtergrond. Het zal hun missionarissenbloed wel zijn. Centraal in dit hoofdstuk staat dan ook het kasteel als opvangcentrum. De onlangs overleden pater Martin van der Drift speelt daarin een hoofdrol.

Indische Nederlanders

In de beginjaren vijftig komt een grote groep Indische Nederlanders naar Gemert. Indonesië is onafhankelijk geworden en zij zien zich met honderduizenden gedwongen het land te verlaten. In een jaar tijd krijgen 120 KNIL-gezinnen een huis toegewezen in de nieuwe wijken Molenakker en Berglaren.

Martin van der Drift

Een aantal fraters en paters van het kasteel zoekt hen regelmatig op. Vaak eten ze mee, want daar staan de Indischen op. Rijst natuurlijk met een theelepeltje sambal pedis. Pater Martin van der Drift bouwt een bijzondere relatie met de Gemertse Indischen op. Hij wordt hun huisvriend en vertrouwensman. De Indischen hebben groot ontzag voor hem. Hij is priester, heel geleerd en doet toch gewoon. Zijn belangstelling voor hun achtergrond en hun problemen is oprecht. Het maakt hem ook niet uit of iemand katholiek of protestant is. Voor die tijd toch wel bij-

zonder.

Bij regelmaat ontlast hij moeders van grote gezinnen door de kinderen naar het kasteel te laten komen. Daar mogen ze lekker ravotten in het park. Helemaal geweldig is het, als hij met hen een stukje gaat roeien op de binnengracht. Ook schuwt hij niet om bij een Indisch gezin thuis even op de kinderen te passen, zodat moeder een boodschap kan doen.

BINGO

Als de Indischen in 1964 een vereniging oprichten die de contacten met de Gemertse bevolking wil bevorderen, meldt Van der Drift zich meteen aan als lid. BINGO (Band Indië-Nederland Gemert en Omstreken) houdt elke maand een dansavond met levende muziek. De pater is er altijd bij. Ook bij de vele uitstapies, die de vereniging organiseert. De vereniging waardeert de inzet van pater Van der Drift voor de Indische gemeenschap en benoemt hem tot erelid. Als in 1977 het twaalfeneenhalf jarig bestaan wordt gevierd, roemt de pater de charme van de Indischen. Hij zegt dat "de gratie van de Indische dames en jongedames (en heren) spreekwoordelijk is in de Gemertse volksmond". Met plezier vertelt hij over de sussende rol die hij speelt als het bestuur langharige jongens met nozemjassen niet tot de dansavonden toelaat. Ze moeten eerst nette kleren aandoen en de haren laten knippen. Wat de pater bij die kwestie opvalt, is de trots bij beide partijen. Het bestuur, omdat het consequent lang-

harige jongeren - ook eigen kinderen - niet binnenlaat en de geweigerde jongere binnen zijn eigen vriendenkring, omdat hij buiten is gezet. "Zo is iedereen op zijn manier gelukkig en is er wat te beleven".

Tot aan zijn overlijden in oktober 2003 heeft

Martin van der Drift met heel wat Indischen contact gehouden. Ook met families die al lang niet meer in Gemert wonen. Hij heeft een halve eeuw lang lief en leed met hen gedeeld. Huwelijksjubilea gevierd, vaak in de kapel van het kasteel, kinderen geboren zien

worden en zien opgroeien, maar ook begrafenissen bezocht. Voor de Indischen is de pater een belangrijke steun geweest bij hun inburge-



Broeder Silvester van Es op een Indisch feestje bij familie De Haas. Hier met Ruud Versteegh en Rens van Dorsten.

Martin van der Drift feliciteert het echtpaar Th. B. Kiliaan – Kiliaan met hun zilveren





Indische kinderen komen vaak op het kasteel. Hier in 1967 vlnr Fons Schultz, John en Fred Wetzels en de zussen Yvonne, Althea en Christine Stolze.

ring in Gemert. Zelf noemde hij hun komst naar hier graag 'de meest ingrijpende verandering in de geschiedenis van het tot dan toe

Na de brand in 'Magazijn Het Schaaap' in de Kerkstraat (6-1-1966) vond ook de familie Van Kempen in het kasteel een tijdelijk onderkomen.



homogene Gemert'.

Surinaamse Nederlanders

In november 1976 schrijft de Stichting Lalla Rookh Nederland in een voorlichtingsbrief aan het College van B. en W. van Gemert dat er op dat moment ongeveer 130.000 migranten uit Suriname in Nederland wonen. Lalla Rookh zet zich speciaal in voor Surinamers met een Aziatische achtergrond en vraagt aan de gemeente iets voor deze mensen te doen of anders buurtverenigingen daartoe op te roepen. De gemeente stuurt het verzoek door aan de Stichting Samenlevingsopbouw Gemert en haar secretaris, pater Martin van der Drift (alweer!), neemt de uitdaging aan. Hij zoekt contact met de Surinaamse gezinnen die sinds enkele maanden in Gemert wonen. Eén creools gezin, afstammelingen van Afrikanen die als slaven door de West-Indische Compagnie

naar Suriname zijn gevoerd, en zeven Hindoestaanse families wier voorouders oorspronkelijk uit India kwamen. Zijn kennismaking resulteert in een reeks artikelen in het lokale weekblad "De Streek", waarvan Van der Drift mede-redacteur is.

Holy Phagwa

Tijdens een van de bezoeken aan de Gemertse Surinamers ontmoeten Martin van der Drift en Jan Timmers een Hindoestaanse priester. Het gesprek komt op het traditionele Hindoestaanse nieuwjaarsfeest Holy Phagwa en het plan wordt opgevat om dat feest in Gemert te organiseren. De Stichting Lalla Rookh zegt haar steun toe. Van der Drift zet er zijn frêle schouders onder en krijgt het voor elkaar dat de Surinaamse families gezamenlijk het Holy Phagwa-feest kunnen vieren. Op zaterdagavond 5 maart 1977, want die nacht is het de eerste volle maan in de maand maart. Voor de Hindoes het begin van het nieuwe jaar en van de lente.

Kasteelhout voor Hindoestaanse brandstapel

Het feest begint met het aansteken van een brandstapel, de Holika-brand. Vroeger werd daarvoor alle rommel van een dorp op een afgelegen plaats verzameld en bewaard. Nu heeft het meer een symbolische betekenis. Het vuur moet de moeilijkheden, zorgen, narigheid, ruzies en onvrede van het afgelopen jaar opruimen. Hierna kunnen de Hindoes vol goede moed en in vriendschap met de zegen van Brahma, Vishnu en Shiva aan het nieuwe jaar beginnen. Pater Van der Drift heeft bij de gemeente een vergunning geregeld om op de hoek van de Vondellaan met de Louis Couperusstraat een vreugdevuur te maken. Voor de zekerheid heeft hij ook de brandweer gewaarschuwd. En het hout voor de brandstapel? Dat komt van de paters van de Heilige Geest. Door de Hindoestaanse jongens Paul, Ramon, Rabinder, Robin en Roy eigenhandig bijeengeprokkeld in de kasteeltuin. Katholiek hout



„Vooraan stond een zeer luttele chinees, ingeklemd tussen een vlasblond ventje en een drie turven hoge hindoestaan met het gezicht van een engel in opleiding. Daarachter hadden twee oer-hollandse meisjes zich innig verstrengeld met een Creoolse wier gezichtje voornamelijk bestond uit lach en witte tanden. Een aan de zijkant bungelend jochie leek me Marokkaans van herkomst en keek ver van huis... Uit het oogpunt van onderwijs zal zo'n bonte collectie wel heel wat problemen opleveren. Maar als je er, op een herfstmorgen, naar kijkt wordt je gevoel te mooi om waar te zijn omdat ze nog zo idyllisch bij elkaar staan”.

Zo beschreef Simon Carmiggelt in zijn nieuwste boek een kleuterklasje wat bij het stoplicht in Amsterdam te wachten stond op groen licht. Hieraan moest ik denken na een eerste

Onze surinamers

In weekblad De Streek verschijnen informatieve artikelen over de Surinamers geschreven door Martin van der Drift, De streek 8

december 1976



*Van der Drift organiseert diverse dagtrips.
Hier met mevr. S. Bhansingh en haar dochter Satwatie.*

voor een Hindoestaanse brandstapel. Naar schatting 250 mensen wonen de Holika-brand bij. Volgens traditioneel gebruik maken de Surinaamse jongeren vijfmaal een rondgang om het vuur. Hindoe-psalmen zingend en de mensen bestrooiend met geurige poeder. Het betekent: onze beste wensen voor het nieuwe jaar.

Na het vuurritueel vieren alleen de genodigden het verbroederingsfeest in vormingscentrum Den Dörpel aan de Vondellaan.

Nog meer activiteiten

Na het geslaagde Hindoestaanse nieuwjaarsfeest krijgt Van der Drift de smaak te pakken. Hij neemt opnieuw contact op met de Stichting Lalla Rookh in Utrecht en weet haar steun te verkrijgen voor de organisatie van een tweede contactavond op 4 juni 1977 ook in Den Dörpel. Het moet een informatieavond worden over Suriname en de

Surinamers. Om en nabij vijfenzeftig Surinamers uit Gemert en Beek en Donk worden uitgenodigd en een even groot aantal Gemertenaren.

De pater begint zelfs een 'reisbureau' en organiseert een busuitstapje naar Bobbejaanland in België. Nagenoeg alle Gemertse Surinamers gaan mee, plus nog twee gezinnen uit Beek en Donk. In totaal ongeveer vijftig personen.

Eind december 1977 nodigen de Surinaamse families Bhansingh, Jagroep, Mankoe, Nasier, Rambaradsingh, Shewpersadsingh en Thakoerpersad hun Gemertse buurtgenoten uit voor een gezellige avond in Vormingscentrum Den Dörpel. "Wij zouden graag eens op een plezierige manier kennis met u maken. Bovendien is het wellicht voor u ook een gelegenheid om elkaar wat beter te leren kennen." De naam Van der Drift prijkt ook op de uitnodiging.

Vanuit zijn kamer op het kasteel zet de pater nog jarenlang allerlei activiteiten op touw voor de Surinamers. Zij vragen hem er ook om. Meermalen zegt hij dat ze zelf maar eens iets moeten doen, maar dan antwoorden ze gewoon: "Dat kunnen wij niet. Alleen als ú iets organiseert kan het slagen, omdat u boven de partijen staat." Onder elkaar heerst er te veel rivaliteit en jaloezie. Dus organiseert hij nog drie keer een dagtocht. Twee naar de Beekse Bergen (1978-1980) en een naar Ouwehands Dierenpark in Rhenen (1979). Ook met de Gemertse Surinamers blijft pater Van der Drift zijn leven lang in contact.

Woonwagenbewoners

Het is opnieuw pater Martin van der Drift - het verhaal wordt eentonig - die zich omstreeks 1978 aan het toegangshek van het nieuwe woonwagenkampje aan de Peij

meldt. Het is het begin van een langdurige relatie. Niet dat ze bij elkaar de deur plat lopen. De woonwagengewoners komen alleen voor de doop van een kind of een huwelijksinzegening. Daar vragen ze het liefst pater Van der Drift voor. Niet voor begrafenissen. Daarvoor gaan ze naar Helmond. Het kampje valt namelijk onder de parochiekerk in de Helmondse Molenstraat en daar worden overleden familieleden van de woonwagengewoners ook begraven. Soms vragen de kampbewoners aan pater Van der Drift om hen te helpen bij kwesties met de gemeente of andere instanties. Hij schrijft brieven en 'vertaalt' ambtelijke stukken in gewone mensentaal. Ze vertrouwen helemaal op zijn 'goeiigheid'. Voor de woonwagengewoners is de pater een intelligente man, een goed mens en eerlijk. 'Wat hij zegt, dat meent hij. Het komt recht uit zijn hart'. Als

tieners gaan een paar kinderen van de familie Steinbach wel eens naar het kasteel om aan pater Van der Drift geld te vragen. Ze willen graag uit naar café het Karrewiel bijvoorbeeld. Dat gebeurt wel stiekem, want vader Steinbach komt er pas veel later achter. Wat hij wel weet, is dat sommige woonwagenfamilies wel eens op het kasteel gaan eten, omdat ze geen geld meer hebben. Ze weten dat de paters moeilijk kunnen weigeren. Na het overlijden van pater Van der Drift is het contact met het kasteel verbroken.

Woongroep Padua

Het kasteel verhuurt van 1969 tot 1989 woonruimte aan patiënten van het psychiatrisch ziekenhuis "Huize Padua". Ze worden ondergebracht op de bovenverdieping in de zuidelijke vleugel van het kasteel. Het gaat erom hen te helpen bij het resocialiseren. De

Joanna, dochter van Jessy de Man en Jenny van Loon (familie Steinbach), wordt gedoopt in de kapel. Eerste kerstdag 1999.



gedachte is, dat het buiten de beschermde omgeving van Padua het beste lukt om zich te ontwikkelen naar een min of meer zelfstandig bestaan in de maatschappij.

Samen wonen, leven en werken

De woongroep bestaat uit ongeveer vijftiengertwintig personen. Ieder met een eigen kamer. In de gezamenlijke recreatieruimte kunnen ze tv-kijken en biljarten. 's Nachts doet broeder Harrie Otterdijk dienst als brandwacht. Dat moet volgens de voorschriften. Overdag werken de meeste bewoners buitenshuis in Veghel of Helmond in zogenaamde sociale werkplaatsen.

Om de woongroep van Padua in contact te brengen met de bevolking, organiseert beheerder Somers danslessen in de recreatiezaal. Hij nodigt daarvoor ook mensen uit het dorp uit. Later verhuist de dansgroep naar zaal Van Dooren (nu Ridderhof) en doen ook danslustigen van de zusterinstelling in Koudewater mee. In de zomer gaan de bewoners samen op vakantie en genieten net als iedereen van een andere omgeving.

Boerderijproject

Om de bewoners nog meer onder de Gemertse mensen te laten komen, legt Padua bij de leiding van het kasteel een plan op tafel. Is het niet mogelijk dat zij de fietsenstalling van het poortgebouw gebruiken voor opslag van oud papier? En kunnen zij niet een deel van de stallen krijgen en een stuk grond binnen de muren aan de overkant van het poortgebouw om dieren te houden? In ruil hiervoor zal de woongroep de moestuin bijhouden en krijgen de paters daarvan de opbrengst. Het is voor hen een zinvolle tijdsbesteding. Bovendien stimuleert het tot samenwerken en leidt het project vanzelf tot meer contact met de buitenwereld.

De paters en broeders zijn meteen enthousiast en het "Boerderijproject Kasteel" gaat in 1981 van start. In ruil voor mest uit de stallen mogen de projectdeelnemers de karren van het kasteel gebruiken om papier en schillen op te halen. Vanaf die tijd ook vindt er jaarlijks tuinoverleg plaats tussen de paters en broeders van de H. Geest en de Projectgroep. Daarvan worden nauwgezet de notulen bijgehouden. In mei 1984 bespreken pater Krien Houdijk, overste Guus Biemans, de broeders Harrie van Otterdijk en Piet Vaars met beheerder Rian Somers en de projectgroep o.a. de verzorging van de tuin, het onderhoud van het park en het stoken van vuur. Op zijn verzoek krijgt pater Houdijk een stukje van de moestuin om bloemen te kweken. De notulen van 27 februari 1987 vermelden de opbrengst van o.a. 230 kg bieten ('te veel, kan minder'), sla ('heel wat, de paters eten twee kroppen per dag'), worteltjes ('overleg mislukt doordat Cyril een week met vakantie was gegaan en de worteltjes na één week te groot waren'), spruiten ('20 kg') en prei ('Eerst aten de paters soep uit pakken. Nu koken ze zelf soep en is prei zeer gewild. De paters willen vóór de winter alles invriezen.')

Verhuizing

Het Boerderijproject is een groot succes. Het bestaat anno 2004 nog altijd, zij het op een andere locatie. In 1989 verhuist de projectgroep namelijk naar een boerderij op het achtererf van het Boerenbondsmuseum. De leden halen nog steeds oud papier en schillen op, doen de huishouding, beheren de kas, verzorgen de dieren en verrichten allerlei onderhoudswerkzaamheden voor het museum. Voorlopig is hun toekomst verzekerd. Mede dankzij twintig jaar steun van de paters en broeders van het kasteel.



De woongroep van Padua onderhoudt de moestuin achter de muren. De paters krijgen de opbrengst (foto: W. Poels).

Schillen ophalen.

Karren vol oud-papier uit het dorp, klaar om gelost te worden.



Asielzoekers en vluchtelingen

Het kasteel is ook al vele jaren een toevluchtsoord voor asielzoekers en vluchtelingen. Hulporganisaties doen bijna nooit tevergeefs een beroep op de paters. Zij beschouwen deze vorm van hulpverlening als hun heilige plicht.

Asielzoekers met verblijfsvergunning

De Regeling Opvang Asielzoekers (ROA) verplicht gemeenten om woonruimte beschikbaar te stellen aan asielzoekers met een verblijfsvergunning. Daarom huurt de gemeente overal in Gemert geschikte ruimte. Van 1992 tot 1997 o.a. ook het westelijk deel van het poortgebouw. Daar worden in die periode na elkaar drie Somalische families ondergebracht bestaande uit meerdere gezinnen. Hun verblijf duurt gemiddeld een tot anderhalf jaar voordat zij een eigen huis krijgen. Er zijn maar liefst negen slaapkamers, een keuken en een huiskamer in het historische pand. Daarom is het zo geschikt voor grote

families. De Somaliërs hebben het daar goed naar hun zin. Zo goed, dat er zelfs enkele kinderen worden geboren.

Met de paters hebben de poortbewoners niet zoveel van doen. Alleen de klusjesbroeder moet zo nu en dan iets komen repareren of aanpassen. Hulp krijgen de buitenlandse bewoners vooral van Siska Veldman van de "Stichting Vluchtelingenwerk" (eerder Sociaal en Cultureel Werk Gemert). Zij regelt allerlei huishoudelijke zaken, wijst hen de weg en leert hen hoe hier alles in zijn werk gaat. Verder houdt zij de juridische administratie bij, zorgt ervoor dat de leerplichtige kinderen naar school kunnen en dat de volwassenen een cursus Nederlands volgen. In 1997 heeft de laatste Somalische familie het kasteel verlaten.

Vluchtelingen in de knel

Met wie de paters en broeders meer te maken krijgen, dat zijn de vluchtelingen die uitgeduceerd zijn en die geen verblijfsstatus hebben. In 1989 vragen Rian Ederveen en zuster Bets Verbakel om hulp. Zij leiden de stichting "Vluchtelingen in de Knel" in Eindhoven en hebben dringend behoefte aan woonruimte voor asielzoekers, vooral voor gezinnen. Van de paters Gerard Nagel, Ruth Rutten en Guus Biemans krijgen zij



Het kasteel organiseert vaak bijeenkomsten in de kleine aula waar alloctonen en autoctonen elkaar kunnen ontmoeten.



Laroussi, Moena, Hamed en Zacharie helpen op de boekenbeurs, 4-3-1998.

alle medewerking. Ze hebben nog wel enkele kamers op de bovenverdieping van de oostelijke vleugel van het kasteel ter beschikking. In Eindhoven zijn ze zeer te spreken over die steun. De paters hebben persoonlijke aandacht voor hun buitenlandse gasten en proberen hen zo goed mogelijk verder te helpen. Zij nemen ook altijd deel aan het maandelijks overleg in Eindhoven. Daar bespreken beheerders van de opvanghuizen en de hulpverleners hoe het met de mensen en met de opvangcapaciteit gesteld is.

De gasten krijgen kost en inwoning.

Daarvoor betaalt de stichting "Vluchtelingen in de Knel" nu 23 euro per week. De vluchtelingen zelf ontvangen 16 euro leefgeld per week. Ze kunnen dan bijvoorbeeld wat rookgerei en toiletartikelen kopen. De hulporganisatie kan dat bekostigen uit liefdadigheidsfondsen, o.a. gesteund door de regionale



Verjaardagsfeestje bij de familie Mengi. Vader Pedro Mengi en naast hem dochter Tania (midden achter). Links vooraan de dochters Vanessa en Mimi.

Rotaryclub en de MOV-groep.

Een groot probleem is de tijdsbesteding.

Kinderen in de leerplichtige leeftijd gaan naar school, maar volwassenen hebben weinig om handen. Ze mogen ook niks.

Bovendien is de taal vaak een belemmering.

Om toch wat te doen te hebben, helpt de een in de keuken, de ander in de tuin of in de uitgebreide bibliotheek van het kasteel.

Om hun verhaal kwijt te kunnen of gewoon voor de ontspanning, bezoeken alleenstaande buitenlanders 's avonds vaak de soos van de broeders en paters.

Dit contact en ook de andere activiteiten zijn voor deze mensen heel belangrijk.

Het voorkomt dat ze apathisch worden of ziek. Een asielzoeker uit Georgië bezoekt geregeld zijn zus in Den Bosch.

Op de fiets. Zijn moeder van 63 jaar achterop.

Vanaf 1991 vinden ongeveer 70 volwassenen en 50 kinderen hun toevlucht op het kasteel.

Daaronder een twintigtal gezinnen met kinderen. De verblijfsduur varieert van enkele dagen tot een half jaar, met een enkele uitschieter van drie jaar.

Ze komen overal vandaan. Vooral uit Afrikaanse landen als Algerije, Ghana, Nigeria, Zaïre, Angola, maar ook uit Vietnam, Bangladesh en Rusland.

Er zijn Koerden onder hen en Palestijnen, Syriërs, Polen, Roemenen, Serviërs, Turken en Albanen.

De meeste asielzoekers komen uiteindelijk in een opvangcentrum ergens in Nederland terecht, zoals Rijsbergen, Zevenaar of Gilze-Rijen.

Anderen trekken bij familie in. Wat er verder met hen gebeurt, is vaak niet bekend, tenzij ze nog iets van zich laten horen.

De familie Mengi bewoont een bovenhuis aan het Binderseind. Zij komt uit Angola.

Vader Mengi is daar slachtoffer van de strijd tussen de twee machtsblokken UNITA en MPLA.

Als UNITA-aanhanger belandt hij in de gevangenis. Hij weet het land met zijn gezin

te ontvluchten.

Via de stichting in Eindhoven en (Nazareth-) zuster Odulpha in Gemert krijgt de Angolese familie in 1997 onderdak in klooster Nazareth.

Maar als de zusters het klooster verlaten, moeten vader en moeder Mengi en hun kinderen Eldris, Tania, Vanessa en Mimi ook weg.

Ze mogen dan in het poortgebouw van het kasteel wonen. Precies drie jaar zal het vluchtelingengezin er verblijven.

Van februari 2000 tot februari 2003.

De meisjes zitten op basisschool Het Venster en de zoon op de praktijkschool, maar na zijn stageperiode kan hij niet verder leren.

Alleen leerplichtige kinderen mogen naar school. In de kasteel jaren helpt vader zo nu en dan in het park en moeder bij de Emmaus in Eindhoven.

Ze leven erg op zichzelf. Als het nodig is, krijgen ze hulp van de paters en broeders, bijvoorbeeld als er weer eens een brief geschreven moet worden naar een of andere instantie.

Nu, in het voorjaar van 2004 wachten zij in spanning de verdere ontwikkelingen af.

De paters en broeders van het kasteel hebben zich altijd het lot aangetrokken van de ontheemden, van mensen in verdrukking, van mensen in nood.

Genereus stellen ze ruimte beschikbaar voor bewoning, voor contactmiddagen, voor een Afghaanse rouwdienst of een feest ter gelegenheid van een gezinshereniging.

Zolang zij het Gemerts kasteel bewonen, zal het een multicultureel hart zijn dat klopt in het centrum van Gemert.



Diolinda de Sousa Santos, mede-poortbewoonster, 1983.

De Gemertse Studiedagen 1947-1987

Ton Thelen

'Roemruchte Gemertse studiedagen na veertig jaar ter ziele' kopte het Brabants Dagblad van 17 september 1987. Al die jaren waren vertegenwoordigers van katholieke vakbonden en geestelijken gedurende drie dagen te gast geweest op het kasteel van de congregatie van de H. Geest, waar zij onder leiding van vele prominente deskundigen discussieerden over vraagstukken op het gebied van godsdienst en samenleving. Bij het jubileum in 1986 leek niets erop dat daarmee ook het einde was ingeluid van een initiatief dat zoveel jaren zo velen geïnspireerd en gesteund had. Vol enthousiame en overtuiging besloot het toen uitgegeven gedenk-

boek '40 Jaren Studiedagen Gemert' met: "De Studiedagen Gemert hebben niet alleen een rijke traditie, maar kunnen zeker ook in de toekomst een grote waarde hebben!" Springlevend heetten de Studiedagen in 1986 nog.

Aan de traditie van veertig jaar kwam dan ook onverwacht een einde. Huishoudelijke en organisatorische redenen gaven de doorslag. Maar als die niet een rol hadden gespeeld, zou het toch de vraag zijn of de lange traditie op den duur nog een toekomst zou hebben gehad, immers de thema's die op de Studiedagen aan de orde kwamen, waren de weerslag van de veranderingen in

de samenleving en de positie van de Kerk daarin. De ver voortschrijdende geloofsvermindering en ontkerkelijking en de versnellende verzakelijking van de samenleving in de jaren negentig zouden de traditie geen lang leven beschoren doen zijn. Maar tijden veranderen. Bij de nadruk vanuit de politiek en de samenleving vandaag de dag op het herstel van normen en waarden



De latere bisschop Bekkers behoorde in 1947 tot de eerste deelnemers aan de Gemertse Studiedagen.



In de pauze gaat de discussie door, 1947.

zou de achterliggende idee van de Studiedagen weer actueel zijn.

Wat in 1947 begon, was zagezegd de kroon op het vormingswerk dat binnen de katholieke arbeidersbeweging een centrale plaats innam, immers het ging niet alleen om een verbetering van de materiële positie van de arbeiders, maar evenzeer om hun geestelijke, godsdienstige en sociale vorming. Bovendien, en daar draaide het om, was het doel de opbouw van een katholieke en sociale maatschappij. Niet zozeer de politiek als wel de maatschappelijke organisaties waren de bouwmeesters en steunpilaren van wat de corporatieve samenleving wordt genoemd. Ieder, individueel en gezamenlijk, had daarin verantwoordelijkheid en droeg daaraan bij. Wat de katholieken beoogden, streefden ook andere levensbeschouwelijke groeperingen na. De protestants-christelijke, de socialistische en de neutrale arbeidersbeweging waren door dezelfde idealen bezield. Deze situatie van verdeeldheid noopte op

het hoogste niveau tot concessies en compromissen. Nederland was een verzuilde samenleving.

De Gemertse Studiedagen waren ook een meer of minder Brabantse aangelegenheid, wat op zich niet zo verwonderlijk is, wanneer men bedenkt dat Noord-Brabant een overwegend katholieke provincie was, waarin de katholieke arbeidersbeweging sterk vertegenwoordigd was. Dat eigen Brabantse karakter was door de omstandigheden ingegeven. Zo lag het initiatief bij de diocesane Ontwikkelingscentrale van de Bossche Katholieke Arbeidersbeweging (KAB). De katholieke arbeidersbeweging was georganiseerd naar de verschillende bisdommen (diocesen), die ieder hun vormings- of zogeheten ontwikkelingscentrale hadden. Toen in 1963 de diocesane bonden werden aaneengesmeed tot het Nederlands Katholiek Vakverbond (NKV) werd ook het brede ontwikkelingswerk gecentraliseerd. Vanaf 1965 ging de Brabantse kleur meer en meer vervaagen, in samenhang met de zich verruimende

blik op kerk en samenleving. Het initiatief en de invulling van de Studiedagen waren gevoed door het naoorlogse wederopbouwstreven, dat in Noord-Brabant specifiek gestalte kreeg in het Welvaartsplan van 1947. Deze blauwdruk voor de wederopbouw gaf mede de eigen Brabantse kleur aan de Gemertse Studiedagen. De idee was 'afgekeken' van Rolduc, waar onder de naam 'Limburgse Sociale Studieweek' door de katholieke voorman en Hoofdaalmoezenier van Sociale Werken, dr. H. Poels, in 1925 gestart was met de organisatie van sociale conferenties naar het voorbeeld van de 'Semaines Sociales' in Frankrijk. Zijn naam en persoon waren zozeer aan deze studiedagen verbonden, dat met zijn eervol ontslag begin 1939 ook daaraan een einde kwam. De drijvende kracht achter het 'Gemertse' project was vanaf het begin de kapucijner pater Fidentius van Beers (1906-1996), die op het gebied van het katholieke vormingswerk al zijn sporen had verdiend. Tot en met 1974 had hij de zorg

voor de voorbereiding en verslaglegging van de Gemertse Studiedagen. Het kasteel van de congregatie in Gemert, met zijn nieuwe, grote aula en goede overnachtingsmogelijkheden bleek een ideale plaats om de Studiedagen te houden. Gedurende drie dagen, aan het eind van de maand augustus, kwamen telken jare zo'n 100 à 150 deelnemers in Gemert bijeen om te discussiëren over de thema's die tevoren waren vastgesteld. Zowel regionale en nationale kaderleden als geestelijken namen aan de beraadslagingen deel. Prominente sprekers belichtten ieder vanuit zijn deskundigheid het centrale thema, waarna een forumdiscussie volgde. Door in gedrukte vorm de verslaglegging te verspreiden, hadden de geponeerde ideeën en geopperde gedachten een breed bereik, zowel binnen als buiten de katholieke arbeidersbeweging. De jaarlijks gekozen thema's sloten aan bij de actualiteit van kerk en samenleving en weerspiegelden de veranderingen die daarin gaande waren.



Tot in het begin van de jaren zestig, toen binnen de Kerk het Vaticaans Concilie een doorbraak bracht en in de samenleving de maakbaarheids-gedachte veld won, ademden de studiedagen de geest van het

Vakbondsleider aan de bal. Capucijn in het doel. Studiedagen 1948



Broeders foerageren, 1948.

gesloten vooroorlogse katholicisme en stond de wederopbouw in het teken van een terugkeer tot het traditionele en beproefde maatschappijmodel. Ging het bijvoorbeeld in 1951 over 'De katholieken temidden van hen die een andere levensbeschouwing huldigen', in 1966 maakte de Studiedagen een inzinking door, voor het thema 'Verzuiling en ontzuiling' waren nauwelijks inleiders te vinden, in de laatste jaren ging het over thema's als werkgelegenheid, de toekomst van de jeugd, automatisering en internationale solidariteit. Ook de reorganisatie en fusiebeweging binnen de vakbeweging hadden invloed op de inhoud en het karakter van de Studiedagen. Kwam met de overgang in 1964 van diocesane bonden naar het landelijke NKV de Brabantse identiteit al wat in het gedrang, toen in 1976 de fusie tot stand

kwam met het neutrale NVV in de Federatie Nederlands Vakverbond was ook de confessionele identiteit geen vanzelfsprekendheid meer. Dat samengaan met de 'neutralen' heeft menigeen moeite en gewenning gekost. Terugkijkend kan worden gesteld dat tal van sociale vraagstukken, waarvoor in een vroeg stadium in Gemert aandacht werd gevraagd en waarover beraadslaagd werd, pas in een latere periode tot grotere rijpheid zijn gekomen. Ook in die zin hebben de paters in Gemert door de geboden gastvrijheid een venster naar de wereld geopend. Het was zeker niet alles ernst op de Studiedagen. Het was ook een gelegenheid om vrienden, bekenden en gelijkgezinden te ontmoeten en weer eens bij te praten. Samen de schouders eronder, met dat gevoel zullen velen na afloop van de inspirerende



In 1952 bezoekt mgr. Mutsaerts de Studiedagen. Links overste Pelt.

dagen zijn teruggekeerd naar hun eigen bestuurskader. Gemert werd een ontmoetingsplaats, waar eigenlijk niemand uit het leidinggevende kader mocht ontbreken. Zo beleefden de deelnemers dat. De gezelligheid ontbrak niet; ontspanning brachten de pauzes tussen de lezingen als er volop gewandeld werd in het mooie park en na afloop werd menig balletje getrapt op het voetbalveld, ook door de aanwezige geestelijken in hun zwierende soutanes en habijten. De paters van de H. Geest stonden hun mannetje, maar stonden ook anderszins de organisatie bij. Zo kwamen de theologanten, de paters in opleiding, apart van hun vakantie terug om de deelnemers aan de Studiedagen te bedienen. Het was voor de congregatie inschikken geblazen: praktisch elke beschikbare ruimte werd door de deelnemers in

beslag genomen. Door de eigen keuken, waarin assistentie werd verleend door de Huishoudschool, en de eigen bakkerij konden de kosten laag blijven. Kwamen de eerste jaren nog velen met trein, bus of fiets, nadien groeide het autopark.

Maar niet alleen binnen de vakbeweging stond de tijd niet stil. Ook voor de paters veranderde er veel in hun leef- en werksituatie. Op den duur werd het steeds moeilijker om nog onderdak te verlenen en voor het natje en droogje te zorgen. In 1987 kwam het bericht dat de paters geen mogelijkheid meer zagen om nog langer gastvrijheid te bieden. De organisatie van de Studiedagen stond nu voor de moeilijke beslissing: ermee ophouden of elders doorgaan. Men besloot tot het eerste: 'De studiedagen zouden op een andere plaats nooit meer hetzelfde kun-

nen zijn als in die typische Gemertse sfeer. Bovendien leek het beter te stoppen op een moment dat er nog veel belangstelling voor de studiedagen bestond, op een hoogtepunt.'



In 1971 wordt op de Studiedagen het 25-jarig bestaan van het NKV (Nederlands Katholiek Vakverbond) gevierd.

Gemert over de brug

Paul Verhees

Het is zaterdagmiddag 5 maart 1960. Op het kasteel komt om vier uur een select groepje paters en plaatselijke notabelen bijeen om er vertrouwelijk te praten over een ernstig probleem waarmee de kasteelbewoners worstelen. Het gaat over geld en ze beseffen op dat moment nog niet dat ze in die vergadering de grondslag leggen voor een nieuwe relatie tussen de paters en de lokale bevolking. Die middag wordt de 'Vriendenkring van de paters van de Heilige Geest' geboren. Doel is om nieuwe bronnen van inkomsten te zoeken, want de paters staan er financieel slecht voor. Ieder jaar komen de paters zo'n 20.000

gulden tekort en bovendien heeft de elektriciteitsmaatschappij PNEM het leidingnet voor de stroomvoorziening in het kasteel afgekeurd. Er is 35.000 gulden nodig om de installatie te vernieuwen, maar dat geld is er niet.

De vriendenkring besluit bij de plaatselijke bevolking aan te kloppen voor maandelijkse donaties aan de paters. Er wordt een actie op touw gezet die ervoor moet zorgen dat Gemertenaren iedere maand automatisch een gulden van hun postrekening laten afschrijven ten bate van de paters. Al in mei heeft de actie vijfduizend gulden opgeleverd



en daarover zijn de vrienden van het kasteel zeer tevreden. Ze besluiten als tegenprestatie voor de gulle bevolking een cultureel evenement te organiseren in het kasteelpark. Door de slechte zomer van 1960 laat het evenement nog een jaartje op zich wachten, maar op zondag 11 juni 1961 gaat het dan toch echt gebeuren. De optredende artiesten in de kasteeltuin zijn het meerstemmig fraterskoor, fanfare St. Caecilia uit Handel, Het Mortels Gemengd Koor, fanfare St. Lucia uit De Mortel, het Gemerts Gemengd Koor en harmonie Excelsior uit Gemert. Het publiek, dat eerst in figuurlijke zin met geld over de brug was gekomen, komt nu letterlijk over de brug van het kasteel om te luisteren naar werken als 'Ein Musikant wollte fröhlich sein' van het fraterskoor tot 'National Emblem' van harmonie Excelsior.

Het mag een doorbraak genoemd worden in de gastvrijheid van de paters aan de plaatselijke bevolking, want vanaf dat moment wordt er in de jaren zestig elk jaar een muziekfeest gehouden waarvoor de Gemertse bevolking gratis de kasteeltuin kan bezoeken. De paters proberen de grote toe-

loop in goede banen te leiden door linten te spannen in de kasteeltuin, zodat bezoekers niet zomaar door het park gaan dolen. Aan de politie wordt gevraagd om scherp te controleren op onverhoopt wangedrag van het publiek.

Het was uitgerekend de rijkspolitie die in 1960 nog moest ervaren, dat de paters niet stonden te trappelen om vreemden toe te laten tot hun domein. De politie wilde het sportterrein in het kasteelpark graag op enkele dinsdagochtenden gebruiken en vroeg daarvoor toestemming aan de paters. Die wezen dat verzoek beleefd doch beslist af. In een briefje aan de politie legt overste Krien Houdijk uit waarom: *"Uw verzoek om gedurende enkele maanden onze sportvelden te mogen gebruiken op Dinsdagmorgen tussen 10 en 12 uur, heb ik aan de huisraad voorgelegd. Na overleg zijn we tot de conclusie gekomen, dat een dergelijk gebruik van ons sportveld in de morgenuren, moeilijk te verenigen is met het gebruik van ons huis als studiehuis. Onze studenten hebben namelijk de vrijheid om eventueel buiten te studeren; wij hebben dan de opgave de sfeer daarvoor zo gunstig mogelijk te houden. Wij vinden het jammer dat wij op deze grond niet gunstig kunnen antwoorden op uw verzoek."*

Als de politie al niet binnen mocht, wie dan wel? Mensen die een geldige reden hadden om door de



Kinderen op de binnengracht, 1949.

kasteelpoort te gaan, konden zich melden bij broeder Gabinus in het poortgebouw. Vrij in- en uitlopen was er voor de doorsnee burger niet bij. Zo af en toe mochten bezoekers meer massaal door de poort. Bijvoorbeeld als de paters hun jaarlijkse toneelvoorstelling in de grote aula gaven voor de jonge boeren als dank voor hun hulp bij het binnenhalen van de aardappel oogst, ook wel bekend als de jaarlijkse aardappelactie. Jaarlijks was er ook een bijeenkomst van paters, fraters en onderwijzers van Gemert. En dan werd er ook tegen elkaar gevoetbald. En alle bejaarden van Gemert herinneren zich ook nog het op grootse wijze in het kasteelpark gevierde gouden jubileum van koningin Wilhelmina in augustus 1948, bij welke gelegenheid tegelijkertijd Juliana aantrad als de nieuwe koningin.

Bij stevig vriesweer, als de kasteelgrachten waren dichtgevroren, betoonden de paters ook hun gastvrijheid aan de Gemertse bevolking. Schaatsminnend Gemert trok dan in groten getale naar de binnengracht. De paters hielden wel streng een oogje in het zeil, want hun bezittingen en hun privacy mochten er niet onder leiden. Dat het wel eens mis ging, mag blijken uit een publicatie van de paters in december 1963 in de plaatselijke courant. Daarin doet de overste een klemmend beroep op de schaatsers om enkele regels in acht te nemen. Daar was ook alle reden toe. Een winter eerder werd voor maar liefst tweeduizend gulden schade aangericht in de kasteeltuin, schrijft de overste. Wie wil komen schaatsen kan er alleen terecht op woensdag-, zaterdag- en zondagmiddagen van 14.00 tot 17.00 uur. En wie er niet moet zijn om te schaatsen, heeft er niks te zoeken, verordonneren de paters. Binnen komen mocht alleen over de kasteelbrug door het poortgebouw. Kennelijk was er in

vorige jaren wat al te veel door de bosjes gekropen.

Waar de paters in de jaren zestig aanvankelijk nog heel terughoudend zijn om publiek toe te laten binnen de kasteelgrachten, zien ze van lieverlee toch steeds meer mogelijkheden om inkomsten te genereren uit het toelaten van bezoekers op het kasteel. Als eind jaren zestig de toestroom van priesterstudenten naar het kasteel-missiehuis abrupt stopt, ontstaan pas echt nieuwe kansen. Aanvankelijk zoeken de paters de oplossing voor hun financiële noden nog in een andere richting. Enkele malen overwegen ze hun kasteel te verkopen. Dat gebeurt bijvoorbeeld in maart 1960, getuige een kort briefje van de overste aan burgemeester A. de Bekker: *“Edelachtbare Heer Burgemeester, Gaarne denk ik terug aan het aangename gesprek l.l. maandag met U en de Wethouders betreffende de verkoop van het kasteel. U moge echter begrijpen dat van beide zijden eerst meer positieve plannen moeten worden bestudeerd, als wij ooit tot een mogelijke overeenkomst zouden komen. Er zal nog heel wat geconfereneerd moeten worden.”*

Een paar jaar later, in februari 1964, praten de paters opnieuw over verkoop van hun kasteel. De onderhoudskosten zijn hoog, de indeling van de gebouwen is ondoelmatig. Maar wie wil zo'n groot gebouw en wat zal het opbrengen, vraagt de huisraad van de paters zich af. Uiteindelijk leggen ze zich neer bij de gedachte dat nieuwe huisvesting ook duur is en dat het maar de vraag is of het voordeliger zal zijn dan het blijven wonen in het kasteel.

Als eind jaren zestig de studenten het kasteel verlaten, staat een eventuele verkoop opnieuw op de agenda. De provinciale raad kiest ervoor 'voorlopig op het kasteel te blij-





Vóór 1960 kwam de bevolking van Gemert alleen bij uitzonderlijke gebeurtenissen in het park. Ten tijde van het groots opgezette koninginfeest in 1948 toen Wilhelmina haar gouden feest vierde en tegelijk terugtrad voor Juliana werd in het park een fancy fair gehouden met een rad van avontuur, schiettent, frietkraam, enz. enz.



ven' en mogelijkheden te zoeken om leegkomende ruimten te gelde te maken. Verhuren aan scholen vinden de paters niet aantrekkelijk, omdat ze vrezen voor lawaai en schade en omdat het weinig geld zal opbrengen. Nog maar twee jaar eerder, in 1967, hadden de paters een verzoek van de Petrus Dondersschool afgewezen die op zoek was naar lesruimte. "Het zou ons leven hier te zeer belasten in een dichtbevolkt huis", vinden ze. Als de studenten weg zijn en kandidaten gezocht worden die de ruimten willen vullen,

volgt het ene idee na het andere. Een rusthuis voor bejaarde geestelijken, wordt geoperd. Een Labre Huis ook. Het wordt uiteindelijk Huize Padua dat er tegen betaling patiënten gaat huisvesten. En na het vertrek van de studenten gaan de paters ook soepeer om met het toelaten van buitenstaanders. Gemert ontbeert een gemeenschapshuis voor het verenigingsleven en het kasteel heeft met zijn aula een riante voorziening te bieden. Gemert kent ook geen 'stadswandel-park', terwijl de kasteeltuin een prachtig



ULO-leerlingen met meester De Bok en pater Wintraecken op retraite, april 1963.

decor is voor een ontspannen wandeling. Na de ervaringen met de muziekfeesten in de jaren zestig en allerlei bescheiden activiteiten in de aula, gaan de paters steeds vaker hun kasteelcomplex beschikbaar stellen aan de Gemertse bevolking. Dat levert geld op en de Gemertse gemeenschap is er goed mee.

Een beetje onwennig zijn de paters opeens ook ondernemers geworden. Waar hun ondernemerschap tot dat moment beperkt bleef tot de verkoop van eten en drinken tijdens de muziekfeesten, moeten ze nu opeens allerlei regels in acht nemen zoals die ook gelden voor (horeca)bedrijven. Ze moeten voldoen aan eisen voor brandveiligheid van hun aula en ze moeten zelfs een horecavergunning hebben. Konden de paters de politie in 1960 met hun verzoek om gebruik

van het sportveld nog buiten de poort houden, in 1981 is toch echt de politie de baas. De tenaamstelling van de drank- en horecavergunning blijkt niet te kloppen. Die vergunning staat in 1981 nog op naam van pater Van Rooij. Maar de politie heeft spoorwerk verricht: *“Blijkens bekomen inlichtingen uit de bevolkingsboekhouding der gemeente Gemert is gebleken, dat Van Rooij vernoemd op 10 september 1979 naar Brazilië is vertrokken en daar momenteel nog verblijft in verband met zijn werkzaamheden. Bij onderzoek is niet gebleken dat na 10 september 1979 een andere ondernemer-bedrijfsleider-beheerder werd benoemd die voldoet aan de eisen gesteld in art. 5 en 6 van de Drank- en Horecawet.”* Drie dagen later zet overste Biemans de zaak recht in een brief aan de burgemeester. Hij biedt zijn excuses aan voor het verzuim en vraagt om



Tuinfeest 1963. Fraters-op-rij; links Theo Kersten, rechts Sijp Huijsman.

Harmonie Excelsior.

Twee kinderen met pater Gerard de Kort.

Fraterskoor op kiosk.



de vergunning op zijn naam te zetten. Al eerder hadden de paters het met overheidscontroleurs aan de stok. In april 1971 onderzoekt de Regionale Brandweer Zuid-Oost Noord-Brabant de brandveiligheid van de toneel- en filmzaal in het kasteel. "Door de toegenomen multi-functionaliteit van de zaal alsmede door het feit dat boven de zaal een dependance van de Psychiatrische Inrichting 'Huize Padua' is gevestigd, was controle nodig geworden", schrijft de gemeente op min of meer verontschuldiggende toon aan de paters. Er



Prins Harrie Verhoeven (1964) speldt loop Hogema onderscheiding op de borst.

gestaan aan anderen, melden de paters aan de gemeente. Ze noemen "de bejaarden, de zieke triduijms, feestelijkheden der gemeente alsook groepen die er financieel nog slecht voorstaan en ons om hulp verzoeken. Hierbij wordt de zaal dan ook wel

gebruikt voor film en soms voor toneel".

De paters willen het zaalgebruik echter ook niet overdrijven. In hun brief aan de gemeente benadrukken ze schalks: "Door ons persoonlijk wordt deze zaal niet gebruikt voor toneel, film of dans." De paters leefden sober-

blijken enkele maatregelen aan het gebouw noodzakelijk, maar de gemeente wil de congregatie niet op kosten jagen. "Gaarne zeggen wij toe ons ten deze werkelijk tot de minimale eisen te zullen beperken."

De zaal wordt voor veel gelegenheden gebruikt of aan anderen beschikbaar gesteld, antwoorden de paters op de aanschrijving van de gemeente. Ze houden er de contactdagen met missionarissen en hun families, studentenbijeenkomsten en vergaderingen. En 'op verzoek' wordt het gebruik van de zaal ook toe-



Pater Venantius Umunnakwe en Riek Abrams-Snoeks vormen een opvallend paar op de boerrebrulleft in 1999. De nu in Rotterdam werkzame pater uit Nigeria kreeg 'Nederlands' op het kasteel. Riek is er kokkin.

tjes. Ze ontkomen er echter niet aan op gezag van de gemeente de vier stel dubbele uitgangsheuren te voorzien van een panieksluiting. De deur links naast het toneel moet naar buiten draaiend worden gemaakt, er moeten brandslangen aangebracht worden en losse matten en lopers dienen uit de vluchtwegen verwijderd te worden. Gemert kan veilig vertoeven in de grote aula.

Dat de Gemertenaren sinds eind jaren zestig in toenemende mate gebruik konden maken van het kasteel en vooral zijn tuin, willen de Spiritijnen graag onder de aandacht brengen van het gemeentebestuur als ze aankloppen om financiële steun. Ze schrijven in een brief aan de Edelachtbare Heer Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Gemert:

“Mogen wij zo vrij zijn U opnieuw te benaderen voor een subsidie voor het jaar 1975 voor ‘Ons Kasteel’”. De paters hebben ‘ons’ nadrukkelijk geaccentueerd met aanhalingstekens en hebben daarmee kennelijk veeleer de Gemertenaren dan zichzelf voor ogen.

Dat blijkt ook uit een nadere toelichting: *“Wij zijn blij, dat wij de Gemeenschap van Gemert kunnen laten profiteren en van ons park en van onze zalen, en dat zoveel mensen van buiten binnen onze grachten komen. Daar U weet, dat er veel onkosten aan deze gebouwen en momenteel aan park en grachten verbonden zijn, bent U jaarlijks bereid geweest een bijdrage in de onkosten te geven, waarvoor wij U*

ten zeerste erkentelijk zijn en blijven.” De paters vragen in deze brief zoals eerdere jaren opnieuw een subsidie van 2.500 gulden.

Waarvoor de Gemertse bevolking sinds eind jaren zestig zoal het kasteel en de tuinen bezocht, is te veel om op te noemen. Zo maar een wandeling op zondagmiddag. De eendjes voeren met de kinderen. Of voor meer memorabele gebeurtenissen, zoals geldt voor de bruidsparen die er hun trouwfoto's lieten maken tegen het decor van het kasteel en zijn tuinen. Maar ook om er elkaar het ja-woord te geven. Voor het bruidspaar Van Dooren-Koevoet was dat op 15 augustus 1975 een wel heel bijzondere ervaring. Het paar week met zijn bruiloftsgasten voor de huwelijksvoltrekking uit naar de Ridderzaal



*Vorstelijk bezoek.
Koning Adriaan en
koningin Anneke van Zeeland, 1990.*

in de donjon van het kasteel, nadat het gemeentehuis ontruimd moest worden vanwege een bommelding.

Later zal de gemeente nog enkele keren een beroep doen op de paters voor het gebruik van de Ridderzaal als trouwzaal. Dat gebeurt in de periode van 1 oktober 1984 tot en met 31 januari 1985 (tegen een vergoeding van 40 gulden per huwelijksvoltrekking), in 1986 van 15 augustus tot en met 30 september en nog eens in 1991, telkens in verband met bouwwerkzaamheden in het gemeentehuis. Sinds een paar jaar is de Ridderzaal zelfs officieel een van de drie trouwzalen in de gemeente Gemert-Bakel, naast die in het gemeentehuis en die in het Parochiehuis in Bakel.

Veel meer ruimtes van het kasteel dan alleen de Ridderzaal hadden de warme belangstelling van de Gemertse bevolking. Gemert had dringend behoefte aan goedkope zalen voor verenigingsactiviteiten, vooral ook omdat de Stichting Samenlevings Opbouw Gemert (SOG) allerlei nieuwe activiteiten in het dorp stimuleerde. Voor al die vergaderingen waren ruimtes nodig. De paters boden daarvoor de zalen van het kasteel aan, maar ook mankracht. Paters als Martin van der Drift (SOG) en Ton van Schaik (Keldergroep voor de jeugd) waren belangrijke begeleiders en stimulerende krachten achter allerlei activiteiten.

Zo werden in vergaderingen in het kasteel initiatieven genomen voor de oprichting van het plaatselijke maatschappijkritische weekblad *De Streek* dat zou bestaan tot 1987 en voor de openbare bibliotheek. De stichting SOG, zelf opgericht tijdens vergaderingen in het kasteel, speelde daarbij een belangrijke rol. Ook toneelvereniging 't Gat is op het kasteel geboren. De landelijke vereniging Rover die waakt over de belangen van reizigers in

het openbaar vervoer, zag op het kasteel het levenslicht. Pater Frans van de Poel, die geen rijbewijs had en altijd met de bus reisde, was de grondlegger van Rover.

Grootgebruiker van het kasteel werd de Katholieke Bond van Ouderen die al sinds eind jaren zestig dansavonden houdt. Ze hebben daarvoor zelf een dansvloer aangelegd. In juni 1970 gaat het Gemerts Atelier van start in de kelders van het kasteel. De zalen van het kasteel werden gebruikt voor boekenmarkten en ruilbeurzen, voor de feestelijke bijeenkomsten van de gedecoreerden op Koninginnedag, voor uitreiking van de verkeersdiploma's aan de lagereschooljeugd en voor boekpresentaties door de heemkundekring. Filmclub 8? houdt er zijn filmvertoningen. Het is opeens druk binnen de kasteelgrachten.

In oktober 1973 verplicht overste Toon van Rooij zich in een brief aan de gemeente "*dat de ruimte van het kasteel, genoemd Grote Aula, voor tenminste het tijdvak van 6 jaar, beschikbaar zal gesteld worden voor gebruik, door het verenigingsleven uit de gemeente Gemert, op dezelfde voorwaarden – exclusief autonome kostenstijgingen – als tot op heden gebruikelijk is*". In 1975 kibbelt SOG nog met de paters over huurprijzen van al die zalen. Gebruikers moeten met een zaalhuur van honderd gulden meer betalen dan bij horecazaken in de omgeving, terwijl ze soms zelfs op eigen kosten aanpassingen aan de zaal hebben verricht voor betere gebruiksmogelijkheden. In de archieven van de paters ligt een ongedateerd (kennelijk concept-) document waarin de regels voor het zaalgebruik zijn uitgetypt. De huurprijzen zijn in dat document zodanig met een pen overgeschreven en nog eens bijgekrabbeld, dat niet meer valt op te maken wat uiteindelijk is overeengekomen.



Derdewerldfestival, 1988.



Ballonfestijn en het Motortreffen groeien er uit hun jasje en wijken na verloop van jaren uit naar andere locaties in Gemert. Er zijn trouwe gasten zoals de Stichting Missie & Jongeren uit Boxmeer die er al meer dan vijftien jaar met Pinksteren haar Wereldfestival houdt. Er zijn nieuwe evenementen, zoals het Caribisch festival in de zomer dat enkele jaren geleden in de kasteeltuinen neerstreek. Duizenden bezoekers stromen in de loop der jaren door het kasteelpark bij teveel gelegenheden om op te noemen.

Niet alleen binnen de kasteelmuren is het een drukte van jewelste. Ook de kasteeltuinen worden platgelopen door bezoekers. Sommige grote evenementen zoals het

De paters stelden hun tuinen zelfs open voor

popfestivals. De jeugd had na de roerige jaren zestig met flower power en Maagdenhuisrellen nog maar net de gevestigde orde van de troon gestoten, of ook in Gemert deden de jongeren van zich spreken. Waar jongeren in de kasteeltuin tot eind jaren zestig vrijwel uitsluitend priesterstudenten waren, hielden in 1974 groepen als Long Tall Erny and The Shakers tijdens een popfestival de paters en bewoners van het Gemertse centrum uit de slaap.

Als er in 1988 plannen zijn voor een Free Fun Festival bij het kasteel willen de paters toch wel enige garanties dat dit popfestijn niet teveel overlast brengt. Uit evaluaties valt op te maken, dat het hele feest naar ieders tevredenheid verlopen is.

In de jongste geschiedenis levert de VVV met exposities en rondleidingen door gidsen een belangrijke bijdrage aan de toeloop in de gebouwen en tuinen van kasteel. Op jaarbasis bezoeken 2500 gasten op initiatief van de

VVV het Gemertse kasteel.

Wie op 4 oktober 1997 langs het kasteel kwam, zou nog kunnen denken dat al die drukte tot regelrechte rampspoed had geleid. Brandweerwagens rijden af en aan om slachtoffers te redden. Tijdens opnamen voor een film over de Middeleeuwen is op de binnenplaats van het kasteel vanalles misgegaan. Gelukkig gaat het hier slechts om een in scène gezette ramp voor een landelijke wedstrijd in de hoofdklasse van de brandweer. Wat de politie in 1960 nog niet voor elkaar kreeg – een paar uurtjes oefenen in de kasteeltuin – was voor de brandweer in 1997 op veel grotere schaal geen enkel probleem. De tijden zijn veranderd en de kasteelbewoners hebben hun opvattingen over wat wel en niet kan dienovereenkomstig aangepast. Gemert hoopt er nog jaren plezier van te kunnen hebben.



Bijlagen

Martin Wilson

Oversten in Gemert

1914-1933	C. Luttenbacher
1933-1937	B. Visbeek
1937-1946	J. Strick
1946-1947	B. de Lange
1947-1950	H. Berkers
1950-1956	P. Pelt
1956-1958	A. Rooijackers
1958-1961	K. Houdijk
1961-1963	G. de Knegt
1963-1969	J. Hogema
1969-1973	A. v. Rooij
1976-1979	J. v. Doorne
1979-1984	A. Biemans
1984-1989	W. Spanjers
1989-1995	G. Nagel
1995-heden	A. Biemans

Provinciaals Nederland

Gemert

1931-1934	B. Hilhorst
1934-1946	L. Vogel

Rhemen

1946-1955	H. Strick
1955-1964	A. Blommaert
1964-1970	A. de Winter

Provinciaal Team

Gemert

1970-1979	olv: A. Biemans
1979-1982	olv: C. Neven
1982-1986	olv: S. de Lange
1986-1994	olv: K. Gordijn
1994-2000	olv: O.v.d. Brink
2000-heden	olv: K. Gordijn

Mensen uit Gemert, De Mortel en Handel die lid waren of zijn van de Congregatie van de H. Geest :

Frans van Bommel,
broeder Michael, uitgetreden in 1967

Theo van de Burgt,
uitgetreden in 1957

André van de Crommenacker,
uitgetreden in 1950 (propaganda)

Nol van Dommelen,
1906-1987 (*Angola 1933-1946*)

Adriaan van Dooren,
broeder Bruno, 1926-1994 (Tanzania)

Wim Graat,
1936-1992 (*Tanzania*)

Anton van Houtert,
1908-1960 (*Angola*)

Chris Leenders,
uitgetreden in 1973 (Rep. Centraal Afrika)

Martin van Moorsel,
werkzaam in Eindhoven (Kameroen)

Toon van Rooij,
werkzaam in Ceilândia, Brazilië.

André Schafrat,
1927-1987 (*in Gemert geboren, familie later naar Boekel verhuisd*) (*Angola, Congo-Brazzaville en Brazilië*)

Ad Tijssen,
werkzaam in Berg en Dal, propaganda (Tanzania)

Frits Vilé,
broeder Christoffel, uitgetreden in 1977.

Gestorven in 1996

Piet Vos,

uitgetreden in 1963
Jan Woolderink,
werkzaam in Halfweg en Uithoorn
(Kameroen)
Adri van Zeeland,
uitgetreden in 1970
Jan van Zeeland,
uitgetreden in 1975 (Tanzania)
Frans van Zutphen,
uitgetreden in 1972 (Brazilië)

Gemertse studenten in Weert (vlgs studiegidsen 1945 t/m 1968)

NB. Wat betreft de periode vóór 1945: daarvoor zou men de archieven van Weert moeten raadplegen. Pater Guus Biemans wist zich de namen van Frans van Eenbergen en Sjef Wijn te herinneren.

Studiegids 1945-1946:

L. Bekkers (2e latijnse)
Fr. Vilé (wordt later broeder)
J. Colen

Studiegids 1947-1948:

Dommelen, P. v. (De Mortel)
Leenders, Chr.
Kessel, J. v.
Tijssen, A.
Zeeland, F. v.

Studiegids 1948-1949:

Zeeland, J. v. sr (De Mortel)
Zeeland, J. v. jr (De Mortel)

Studiegids 1949-1950:

Graat, W. (De Mortel)
Lieverst, G. (De Mortel)
Maas, M

Studiegids 1950-1951:

Bekker, Th. de
Hout, A. v.

Studiegids 1951-1952:

Houtert, Th. v.

Studiegids 1952-1953:

Burgt, Th. v.d.

Verhappen, J.
Vogels, Marie
Vogels, Martien
Woolderink, J.
Studiegids 1953-1954:

Moorsel, M. v.
Velden, J. v.d.

Verhappen, M.

Vos, P.

Zutphen, F v.

Studiegids 1954-1955:

Heijden, A. v.d.

Vlemmings, Huub

Zeeland, K. v.

Studiegids 1955-1956:

Bressers, A.

Burgt, H. v.d.

Studiegids 1956-1957:

Penninx, W.

Zeeland, W. v.

Studiegids 1957-1958:

Gruijthuisen, A

Kerkhof, M. v.d.

Verhoeven, A.

Studiegids 1958-1959:

Prins, P.

Verhoeven, F.

Wiebe, R.

Studiegids 1959-1960:

Zeeland, L. v. (De Mortel)

1960-1961: Tijssen, J.

1963-1964: Francissen, F.

1964-1965: Vossenbergh, F. v.d.

Ter verantwoording



De illustraties in dit boek zijn voor het merendeel afkomstig uit het archief van de congregatie van de H. Geest. De overigen komen uit verschillende particuliere collecties, ze zijn bijeengebracht op een CD-rom en opgenomen in de collecties van de Heemkamer te Gemert. Daar bevindt zich ook het dossier 'Kasteel met een missie' met velerlei documentatie en gebruikte bronnen, alsmede enige geannoteerde versies van de in dit

boek opgenomen bijdragen.

Voor de totstandkoming van dit boek zijn vele personen geraadpleegd en/of geïnterviewd. Wij danken hierbij iedereen voor de spontane en hartelijke medewerking. Een speciaal woord van dank mag hier tot slot niet ontbreken aan het adres van dé inspirators van deze uitgave: de paters Piet Delisse en Martin Wilson.



